

BİR BİYOPOLİTİK SÜREÇ OLARAK MEKANSAL DAMGALAMA: HACİHÜSREV ÖRNEĞİ

Egemen YILGÜR*

Alındı: 14.09.2016; **Son Metin:** 08.09.2017

Anahtar Sözcükler: Biyopolitika;
Hacıhüsrev; mekânsal damgalama; homo
sacer.

GİRİŞ

Günümüzde İstiklal Mahallesi adıyla idari taksimata tabi tutulmuş olan Hacıhüsrev'in adı yüz ölçümüyle kıyaslanamayacak kadar büyüktür. Bu durum onlarca yıllık bir süre içerisinde ortaya çıkan popüler bir söylemin, Hacıhüsrev'i zihinlerde kriminal hayatların başkenti olarak inşa etmiş olması ile ilişkilidir. Söz konusu popüler söylemin kendisi de belli bir tarihsel süreç içerisinde inşa edilmiş, işlev görmüş ve etkinlik düzeyinde dalgalanmalar meydana gelmiştir.

Bu makalede Hacıhüsrev'in kriminal çağrışımlarla damgalanmasında rol oynayan söz konusu söylemin kuruluşu 1930-2009 yılları arasında Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde çıkan haberlerin içerik analizi ve muhtelif kaynaklardan elde edilen diğer verilerin tartışmaya dahil edilmesi yoluyla, mekânsal damgalama ile bağlantılı olarak gelişen biyopolitik süreçler bağlamında tartışılmakta; söz konusu süreçlerin bahse konu yerellik çerçevesindeki temel dinamikleri ve işleyiş mekanizmaları ele alınmaktadır.

Popüler söylemleri, anlatıları ve imajları izlemek açısından oldukça işlevsel bir kaynak olan Ekşi Sözlük'te sözlük yazarlarının girdiği Hacıhüsrev'le ilgili *entri*lerin tamamına yakın bir bölümü doğrudan doğruya suçla gönderme yapmaktadır. Hacıhüsrev "istanbul'un bırakın gitmeyi, yanından bile geçmek istemeyeceğiniz mahallesi... suç oranı yüksek, kozmopolit yerleşim merkezi..." (Ekşi Sözlük, 15 Şubat 2007), "çingenelerin ve uyuşturucu satıcılarının bolca yaşadığı, istanbul'un en pist semtleri sıralamasında ilk 3 te ki sırasını kimseye kaptırmamış semt" (Ekşi Sözlük, 30 Ağustos 2012) ve "genellikle malum maddenin tedariki için gidilen semt, insanı anlamak mümkün olmamakla beraber her olay a gebe güzide semtimizdir" (Ekşi Sözlük, 5 Kasım 2007). Hacıhüsrev'in zihinlerdeki temsili imajının suçla ilişkili olarak kurulduğunu gösteren *entri*leri, bölgeyi tehlikeli mekân olarak işaretleyen *entri*ler izler: "hacı macı dinlemezler orda valla hüsrev ederler adamı" (Ekşi Sözlük, 15 Şubat 2000). Bu örnekler

* Department of Political Science and
International Relations, Faculty of Social
Sciences, Beykoz University, İstanbul,
TURKEY.

Hacıhüsrev'in mekânsal bir gerçeklik olarak kriminalite ve tehdit algısı ile damgalandığını şüpheye hemen hiç yer bırakmayacak bir biçimde ortaya koymaktadır.

Mekânın damgalanması süreçleri ile bağlantılı olarak, yerleşim birimlerinin "tehlikeli bölge" ya da "girilmez mahalleler" olarak algılanmaya başlanması ile ilgili bir tartışma yakın dönemde Loic Wacquant (2008) tarafından yürütülmüştür. Sanayi merkezlerinin dünyanın dört bir yanına dağıldığı ve geçmişin işçi mahallelerinde yüksek işsizlik oranlarının kaydedildiği post-Fordist dönemde Amerikan siyah gettoları ve Fransız banliyöleri derin bir marjinalleşme sürecine doğru sürüklenmektedir. Mekânsal damgalama, işverenlerin istihdam tercihleri ile polis-memur ve yargıçların mahalle sakinlerine karşı sergilediği davranışları etkilemektedir (2008, 1972-5). Patrick Champagne (2015) bu süreçte medyanın oynadığı rolü oldukça ustalıkla bir biçimde ifade etmektedir. "İmgelere dönüştürülmüş haberler" kalabalıkların kolektif duygularına yönelik bir etkide bulunmakta, medya gücüyle yaratılan imgelerin maddi sonuçları olmaktadır (Champagne, 2015, 103). Fransa örneğinde medya banliyölerle ilgili klişelerin canlandırılmasına neden olmuştur (Champagne, 2015, 111). Kitle iletişim araçlarında problemlili bölgeler olarak sunulan ve suçla ilişkilendirilen mahallelerin sakinleri iş aramaya çıktıklarında yaşadıkları bölgelerin isimlerini söylemeye cesaret edememektedirler (Champagne, 2015, 111).

Kitle iletişim araçlarının katkısıyla herhangi bir mekân parçasını kuşatan dışlayıcı kodlar bir kez popüler söylem haline geldiklerinde, söz konusu mekân parçasında yaşamlarını sürdüren tek tek bireylerin toplumsal tabakalaşma içerisindeki konumlarını etkileyecek bir işlev görmeye başlarlar. Wacquant'ın (2008) tartıştığı örnekler daha ziyade post-Fordist dönemin özgün ekonomik altyapısı ile ilişkili olsa da Hacıhüsrev örneği bambaşka bir coğrafi ve tarihsel bağlamda mekânın ötekileştirici kodlarla kuşatılmasını örnekler.

Mekânsal damgalama, damgalananları zayıflatmakta, damgalananların yönetici erkin koruyucu gücünden yararlanma düzeylerini alabildiğine azaltmaktadır. Giorgio Agamben (2001, 17) hükümlerinin kuruluşunu istisna halini tayin ederek, siyasal varoluştan soyutlanmış ve siyasal erkin koruyuculuğundan yoksun çıplak hayatlar yaratabilme yeteneği ile ilişkilendirmektedir. Mekânsal damgalama süreçleri, bir bakıma şu veya bu düzeyde kent sakinlerinin bir kısmını siyasal varoluştan dışlamakta, onları "homo sacere" dönüştürmektedir. Meseleye bu açıdan bakıldığında mekânsal damgalamanın genel olarak Agambenci anlamda biyopolitik süreçlerle olan ilişkisi daha net bir biçimde anlaşılır hale gelmektedir.

Mekânsal damgalama ile benzeri bir mekanizma peripatetik grupların geç-peripatetik toplumlara dönüşümü sürecinde çok farklı bağlamlarda da olsa işlev görmektedir. *Çingene* kodu ile damgalanmış peripatetik topluluklar geleneksel mesleğin kapitalist ilişkiler ve sanayi üretiminin gelişmesi sürecinde etkisini kaybetmesiyle kentlerde geç-peripatetik yerleşimlerinde toplanmakta ve genellikle toplumun diğer kesimleri tarafından tercih edilmeyen düşük gelirli ve zahmetli geçim stratejilerini benimsemektedirler. Bu yerleşim alanları *Çingene Mahalleleri* olarak damgalanarak, istisna halinin süreklileştiği mekân parçaları haline gelmektedir. Böylelikle *Homo Sacer* analogisi ile tarif edilen toplumsal konumlanma geç-peripatetik grupların yeni toplumsal çevresine devredilmekte hem kamu kurumları hem de özel kişiler bu mekân parçalarında yerleşmiş kişilere dönük norm dışı pratikleri çok daha büyük bir kolaylıkla sergileyebilmektedir.

Hacı Hüsrev Mahallesi ve 1923-24 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile bu bölgeye yerleşen peripatetik kökenli Roman grubunun tarihsel serüveni bu bağlamda özel bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Osmanlı Makedonya'sında tütün sektöründe meydana gelen yoğun emek talebi onları ücretli istihdamın bir parçası haline getirmiş, Roman tütün işçileri ana akım toplumsal süreçlere dahil olmuş, farklı toplumsal kesimlerden gelen diğer işçilerle birlikte yoğun bir siyasal/sendikal deneyim kazanmışlardır. Mübadele ile Türkiye'ye taşınan bu deneyim diğer tütüncü yerleşimleri ile birlikte Hacıhüsrev'e özellikle dönemin sol aydınları ve bu fikriyata yakın gençlik arasında hatırı sayılır bir saygınlık getirmiştir. Mübadil tütüncü Romanların yerleştiği Hacı Hüsrev Mahallesi bir dizi başka mekân parçası ile birlikte diğer geç-peripatetik yerleşimlerinden farklı olarak daha ziyade işçi mahallesi olarak görülmüş, *Çingene* kodunun yerleşmesini mümkün kılan klişelerin dışında yer almaları onların bu süreçte farklı toplumsal konumlanmalar içerisinde bulunmalarına ve diğer geç-peripatetik gruplardan farklı bir biçimde algılanmalarına izin vermiştir.

Bu çalışmada tartışma konusu yapılan ve 1960-1970 yılları arasında kitle iletişim araçlarında üretilen suç anlatısı ve popüler söylemin gelişimi bir anlamda Hacıhüsrev Mahallesi'nin normalleştirilmesinde, geç-peripatetik yerleşimleri için son derece olağan olan negatif imajların Hacıhüsrev Mahallesi'ni vurgulu bir biçimde kuşatmasında belirleyici bir etken olacaktır. Geç-peripatetik grupların daha tipik bir örneği olan ve mahalleye esas olarak 1950 sonrasında yerleşen Bursalı Romanların tek yanlı bir biçimde suç makinesi olarak sunumu üzerinden kurulan popüler söylem tütüncü Romanların özgün tarihsel serüvenini bütünüyle görünmez kılmıştır. Söylem tek yanlıdır zira Bursa ve civar bölgelerden gelen geç-peripatetik gruplara mensup birey ve aile gruplarını kriminal yaşantılara sürükleyen toplumsal süreçler söz konusu haber metinlerine yansımamakta, bu kişilerin yegâne toplumsal varlıkları okurun hiçbir biçimde empati yapmasına imkân vermeyecek şekilde kötücül bir suç eğilimi olarak sunulmaktadır. Bu şekilde Roman tütün işçilerinin saygın imajını taşıyan sol aydınlar ve onlarla ilişkili genç gruplarına ait hafıza, sol siyasetin daha önceki dönemlerle kıyaslanamayacak ölçüde kitleselleştiği 1960'lı yıllarda yönetici elitler ve geniş toplum kesimlerinin sahip olduğu *Çingene* imgesini taşıyan karşı hafıza tarafından bastırılmış, Hacıhüsrev Mahallesi'nin imgesi karşı hafızanın kodları ile yeniden üretilerek gelecek kuşaklara devredilmiştir.

Söz konusu popüler söylem, bir biçimde ana akım toplumsal süreçlerle ilişkilendirilmiş ne varsa Hacıhüsrev'in kamusal temsilinden tecrit ederek, mahalleyi tek boyutlu bir kötülük odağı olarak kamu algısına sunmuş, onu bir damgalı mekân, siyasal varoluştan soyutlanmış homo sacerlerin sürgün alanı haline getirmiştir. Makalenin öncelikli çabası bu sonucu doğuran biyopolitik sürecin odağını, bağlamını ve arka planını anlama yönünde olacak, söylemin inşası ile maddi sonuçları arasındaki etkileşimin ortaya konulmasına gayret gösterilecektir.

YÖNTEM ÜZERİNE

Bu çalışmada esas itibarıyla nicel içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Nicel içerik analizi yöntemi genel olarak toplanan veri üzerinde çalışılan içeriğin nasıl bir doku halinde yapılaştığının ya da genel karakteristiklerinin betimlenmesini ve içeriğin öğeleri arasındaki ilişkiselliklerin ortaya konulmasını mümkün kılmaktadır (Riffe vd.,

2005, 3). Söz konusu yöntemin uygulanması sürecinde zorunlu olarak kategorilerin inşası, örneklemin belirlenmesi, veri toplanması, veri analizi ve yorumlama gibi tipik araştırma aşamalarından geçilmesi gerekecektir (Altheide, 1987, 68).

Hacıhüsrev’le ilgili popüler söylemin kitle iletişim araçları üzerinden inşa sürecinin ortaya konulması amacı çerçevesinde nicel içerik analizi yöntemi kullanılırken yukarıda ele alınan genel yaklaşımla uyumlu bir yöntem geliştirilmiştir. Buna göre Hacıhüsrev ve Hacı Hüsrev kelimelerinin içinde geçtiği haberlerin, hırsızlık, narkotik, diğer gibi başlıklar altında sınıflandırılması yoluyla bu geniş zaman aralığında mahallenin medyada temsil biçimlerine ilişkin genel eğilimin ortaya çıkarılması ve söz konusu kategorilerin frekans ağırlıklarının tespiti üzerinden bir tartışma yürütülecektir.

Hacıhüsrev’e dönük suç anlatısı ve popüler söylem esas olarak hırsızlık ve narkotik kategorisi altındaki haberler üzerinden inşa edilmiştir. Diğer kategorisinin tasnif mantığı ise bu kategoride yer alan haberlerin frekans ağırlığının düşük olması ile ilişkili değildir. Diğer kategorisinde yer alan haberler popüler söylemin hırsızlık ve narkotik suçların mekânı olarak Hacıhüsrev argümanına doğrudan katkı sunmadıkları için ayrı bir başlık altında toplanmışlardır. Bunların bazıları **“Bir Çocuk Yanarak Öldü”** (Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ekim 1930) ya da **“Dört Gözlü Dört Elli Çocuk”** (Cumhuriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1932) örneklerinde olduğu gibi gündelik hayatın kimi olağan acayıplıklarına odaklanmış haberler kimileri ise **“İstanbul İlkokullarına Yeni Tayinler”** (Cumhuriyet Gazetesi, 10 Aralık 1953) örneğinde olduğu gibi mahallenin diğer idari birimlerle birlikte anıldığı rutin duyurulardır.

Her ne kadar popüler söylemin kuruluşunda esas itibarı doğrudan Hacıhüsrev ve Hacı Hüsrev kelimelerinin geçtiği haberler belirleyici olsa da meselenin daha iyi anlaşılabilmesi ve farklı boyutlarının ortaya konulabilmesi kaygısıyla yankesicilik kelimesi bağımsız olarak taratılmış ve yankesicilik temalı haberler inceleme konusu yapılmıştır. Ayrıca tipik bir geç-peripatetik topluluk olarak ele alınabilecek olan Bursalı Romanların öncelikli olarak yerleştiği Hacıhüsrev’in bir parçası olarak kabul edilen Sakızağacı mevkii ile ilgili haberler de taranmış, tütün işçilerinin genel kamuoyu algısı ve medyada sunum biçimlerinin tespiti için tütün işçisi ve tütün işçileri terimleri de gazetelerin indekslerinde aratılmıştır.

Nicel içerik analizi araştırmasının anahtar kelime ve kategorilerin inşası kadar önemli olan bir diğer aşaması örnekleme tespitidir. İçerik-yaygınlık-süreklilik gibi kriterler göz önüne alındığında listeye eklenebilecek çok sayıda gazete olsa da özel olarak Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinin internet arşivleri tüm diğer gazetelerden farklı olarak araştırmacıya büyük bir teknik kolaylık sunmaktadır. Cumhuriyet gazetesinin 1930-2016, Milliyet gazetesinin ise 1950-2007 yılları arasındaki bütün haberleri internet üzerinden ulaşılabilir durumdadır. Üstelik söz konusu gazetelerde yayınlanmış olan haberlerin tamamı kelime kelime indekslenmiştir. Herhangi bir anahtar kelime ile yapılabilecek basit bir aramanın sonucunda, içinde bu kelimenin geçtiği tüm haberlere ulaşabilmek mümkündür. Söz konusu teknik imkânın sağladığı zaman tasarrufu ve etkinlik gözetilerek çalışmada taranacak olan gazeteler Cumhuriyet ve Milliyet ile sınırlanmıştır. Bu noktada yapılan kısıtlama tercihi yazındaki kavramlarla konuşmak gerekirse elverişlilik örnekleme olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan söz konusu zaman aralıklarında Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde Hacıhüsrev ve Hacı Hüsrev kelimelerinin

geçtiği bütün haberlere ulaşılabilmüş olması çalışmanın yöntemini tamsayma yaklaştırmaktadır.

Çalışma kapsamında tartışmaya dahil edilen ve içerik analizinin sonuçlarının anlaşılmasını kolaylaştıran olgulara çalışma kapsamında yürütülen genel yazın taraması ve Roman tütün işçileri ile ilgili hali hazırda yayınlanmış durumda olan metinlerin taranması yoluyla ulaşılmıştır. Roman tütün işçileri çevresi ile temas etmiş aydınlar, Roman tütün işçileri çevresinin önde gelen üyeleri ve bir biçimde bu toplulukla ilişkilendirilmiş her kesime ait biyografik nitelikteki anlatıların değerlendirilmesi bu bağlamda çalışmaya büyük bir zenginlik katmıştır. Yine meclis tutanaklarında da ilgili anahtar kelimeler kullanılarak genel bir tarama yapılmıştır. Son olarak muhtelif arama motorlarında çeşitli anahtar kelimeler ve arama teknikleri kullanılarak bir biçimde konu ile bağlantılı olabilecek ve dijital ortama aktarılmış tüm metinlere ulaşılmaya gayret gösterilmiştir.

BİYOPOLİTİKA, KUTSAL İNSAN, KAMP VE MAHALLE

Michel Foucault (2004) ya da Giorgio Agamben (2001) biyopolitika ile ilgili temel tartışmaların geliştiği iki ana hattın öncülleri olarak ilgili yazın içerisinde ayrıcalıklı bir konuma sahiplerdir. Bu çerçevede biyopolitik tartışmaların kuramsal öncüllerinin ele alınacağı bu bölümde yazarların genel yaklaşımlarının özetlenmesi yararlı bulunmuştur.

Michel Foucault biyopolitika kavramını ilk kez *Cinselliğin Tarihi ve Toplumu Savunmak Gerekir* başlıklı metinlerinde kullanmıştır (Wallenstein, 2013, 11). Yazara göre biyopolitika modernitenin gelişimi ile birlikte nüfusun siyasetin konusu haline gelmesi ile ortaya çıkmaktadır (Çalçivik, 2011, 23). Bu bağlamda biyopolitika insan soyunca icra edilen hükmetme pratiklerinin modern bir formu olarak görülebilir (Lemke, 2011, 33). Yazar biyopolitikanın gelişimini Avrupa tarihinin belirli bir anı içerisine yerleştirmekte, bu süreci 16. yüzyıldan itibaren başlayan bir dizi kökten değişimle bağlantılı olarak okumaktadır (Foucault, 2004, 6-7). Bu süreçte yaşam ve yaşam mekanizmaları hesaplanabilir bir hale gelecek ve bilgi-iktidar insan yaşamının dönüşümünün faili durumuna gelecektir (Foucault, 2015, 102) (1).

Foucault'nun biyopolitikayı Modernite bağlamında tartışmasına karşılık Giorgio Agamben geleneksel tahakkümcü iktidar ile biyopolitika arasında daha kadim bir ilişkinin varlığına inanmaktadır. Onun yaklaşımı çerçevesinde biyopolitika aslında tahakkümcü iktidar pratiğinin çekirdeğinde yer almaktadır. Biyopolitika Batı tarihinde modern ve geleneksel arasında bir kopuşu değil aslında Batının tarihsel kökleriyle günümüz arasındaki temel bir devamlılığı işaret etmektedir. Geleneksel tahakkümcü iktidarın varlığının öncelikli koşulu biyopolitik bedenin varlığıdır. Bir başka açıdan politik toplum gerçeğine katılım ancak tam yasal statüye sahip olmayan bireylerin reddi üzerinden mümkün olabilmektedir (Lemke, 2011, 53-4). Hükümdarın özgün konumunun temeli istisna halini belirleyebilme gücüdür. Gerektiğinde yasaları askıya alabilme yetisine sahip olan hükümdar, mutlak erk olarak kendini hukukun dışında tutabilmektedir (Agamben, 2001, 26).

Yazar bu süreci Roma Hukuku'ndan çıkardığı tartışmalı bir kavramı kullanarak somutlaştırmaktadır. *Homo Sacer* politik-yasal toplumdaki dışlanmış bir kişidir. Herkes tarafından öldürülebilir, bunun karşılığında katil herhangi bir yaptırıma maruz kalmaz. Yasal kişilikten yoksun olan kutsal insan çıplak fiziksel varoluş statüsüne indirgenmiştir (Lemke,

1. Foucault'nun genel kavramsal çerçevesinin gelişimi ve genel olarak yazının düşünsel serüveninin şematik olmayan bir dönemselleştirilmesi için bkz. (Güvenç ve Yardımcı, 2011).

2011, 54). *Sacer* (kutsal) olma hali ile katilin cinayet işlemiş sayılmayacağı yönündeki ifade açık bir biçimde çelişkili gözükmektedir. Yazar kutsal olan her şeyin ihlalinin bir suç olarak görülmesine karşılık homo sacerin meşru öldürülebilirliğinin Romalı yazarlarca da anlaşılamadığının altını çizmektedir (Agamben, 2001, 98). Agamben (2001) bu çelişkiyi açıklayabilmek için antropoloji yazınına başvurur. İlsel topluluklara ait incelemelerde kutsal ve murdarın arasındaki sınırın belirsizliği, tabunun aynı anda hem kutsala hem de murdar olana dokunulmazlık kazandırdığını hatırlatır (Agamben, 2001, 103). “*Sacer*” kelimesi aynı anda hem lanetli hem de kutsal olana işaret eden bir iki anlamlılığa sahip olmaktadır. Sonuç itibarıyla *sacer* kutsal olduğu için kirletmeksizin, lanetli olduğu içinse kirlenmeksizin dokunulamayan iki farklı toplumsal gerçekliğe gönderme yapabilmektedir (Agamben, 2001, 107).

Agamben’in biyopolitika modellemesinde kritik bir yer tutan bir diğer kavram kamptır. Kamp çıplak hayatın sistematik bir biçimde yeniden üretildiği, istisna halinin kural olarak ortaya çıktığı her yerde kendini göstermektedir (Lemke, 2011, 56). Kamp bir biçimde ceza hukukunun hüküm sürdüğü cezaevlerinden farklı olarak sıkıyönetim ve kuşatma ilkelerinin hüküm sürdüğü bir mekân parçasıdır (Agamben, 2001, 31). Mekân tartışmaları ve özellikle dışlayıcı toplumsal pratiklere maruz bırakılan toplumsal kesimler bağlamında Agamben’in kutsal insan ve kamp kavramları oldukça işlevsel analiz araçları olabilmektedirler. Yakın zamanlarda İtalya örneğinde kentlerin çeperindeki harap yerleşim alanlarında ayakta kalmaya çalışan Roman göçmenlerin durumunun tartışılması amacıyla sıklıkla bu kavramlara başvurulduğu ve kritik metinlerin ortaya çıkarıldığı görülmektedir.

Nando Sigona (2005, 746), kamplar inşasının arkasında bütün Romanların göçebe olduğu ve kendilerine ait özel kamp alanlarında toplumun genelinden ayrı yaşamaları gerektiği yönündeki bir dizi ön kabulün bulunduğunu ifade etmektedir. Sigona’ya (2005, 751) göre Agamben’in her türlü yasal mevzuatın askıya alındığı kamp betimlemesi Roman kampları için son derece gerçekçi görünmektedir.

Isabella Clough Marinaro’ya (2009, 269) göre kampların inşasıyla birlikte Romanlar bir “istisna alanına” doğru sürüklenmekte, orada idarecilerin ve polisins insafına terk edilmektedir. Romain Cames (2013) tahayyül edilmiş “Çingene” imajının karmaşık yapısı ile devlet tarafından korunmayı hak etmeyen bir yaşamın temsilini yaptığını vurgularken “homo sacer” analogisine gönderme yapar. Wacquant’ın (2008) getto ve hipergetto kavramlarından da yararlanan Cames (2013, 17), hipergettolaşma sürecinin marjinalleşmeyi hızlandırdığını, buna karşılık “her şeyin mümkün hale geldiği” kampta daimî bir dışlama halinin ortaya çıktığı ve marjinallik halinin ötesine geçildiğini ileri sürer.

Jennifer Illuzzi (2010) İtalya ve Almanya’da tarihsel süreçte dairesel bir mantığın işlediğine dikkat çekmektedir. İdari otoriteler polisiye tedbirler yoluyla *Çingenelerin* kriminalleştirilmesine gayret göstermiş ve bu doğrultuda çeşitli idari düzenlemeler yapmışlardır. Bu uygulamaların başarısı *Çingeneleri* kamuoyunun gözünde açıklanamayan bütün suçların baş şüphelisi haline getirmiş, *Çingeneler* bir kez olağan şüpheli haline geldiğinde ise, kendilerini hukuk devletinin korumasının dışında bulmuşlardır (Illuzzi, 2010, 425).

Yukarıda ana hatlarıyla özetlenen yazın örneklerinde *Çingene* olarak adlandırılan toplulukların İtalya başta olmak çeşitli Avrupa devletlerinde

karşı karşıya kaldıkları iktidar pratiklerinin kamp ve *homo sacer* kavramları üzerinden açıklanmasına gayret gösterilmektedir. Bu çalışmalar hem tarihsel hem de güncel olgular üzerinden *Çingene* olarak adlandırılan toplulukların bir istisna alanına sürüklenerek, bu alanda çıplak hayat olarak devletin korumasından yoksun kalmalarını ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan bu analizlerde söz konusu toplulukların özgün toplumsal-tarihsel varoluşları, kendileri dışındaki toplumsallıklarla etkileşim biçimleri ve bu gerçekliklerin *Çingene* olarak adlandırılan toplulukların *homo sacer* haline getirilmeleri sürecini hangi mekanizmalarla etkiledikleri genellikle değerlendirme dışı kalmaktadır.

“HOMO SACER” VE PERİPATETİK GRUPLAR

Çingene ya da *Kıpti* (*Gypsy*) gibi sözcükler esas itibarıyla peripatetik toplulukları tanımlamak için onları çevreleyen farklı topluluklar tarafından kullanılan jenerik terimlerdir. Dünyanın farklı bölgelerinde de peripatetik grupları tanımlamak için dışarıdan bakışı yansıtan farklı jenerik terimler kullanılmaktadır (Rao, 1987, 7).

Genel bir ifadeyle peripatetik toplulukların şu veya bu ölçüde endogamik, geçimlerini çeşitli zanaat ve hizmetlerin sunumu üzerinden sağlayan ve mekânsal hareketlilik seviyeleri komşu topluluklara göre daha yüksek toplumsal gruplar oldukları ifade edilebilir (Rao, 2004, 270). Yerleşik tarımcı veya çoban göçebe toplumların sürekli bir biçimde sunamayacağı kimi zanaat ürünü ve hizmetlere dönük ihtiyaç peripatetik toplulukların temel varlık zeminini teşkil etmektedir (Berland, 1986, 1-3). Bu talebin sanayinin ve kapitalist ilişkilerin gelişmesi sonucunda ortadan kalkması sonucu peripatetik toplulukların yeni geçim stratejileri geliştirmeleri ve toplumsal örgütlenme biçimlerini yeniden yapılandırmaları gerekmiştir. Bu noktadan itibaren ideal tip olarak peripatetik sınıflandırmasından farklılaşan söz konusu toplulukları geç-peripatetik olarak adlandırmak daha doğru olacaktır (Yılgür, 2014, 81-138).

Tarihsel ve etnografik kayıtlar peripatetik grupların genellikle toplumsal tabakalaşmanın alt basamaklarında yer aldıklarını ortaya koymaktadır (Berland ve Rao, 2004, 15). Rao ve Berland (2004), peripatetik grupların sahip oldukları söz konusu “düşük statüyü” toprak sahibi olmamaları, kökenlerinin belirsizliği ya da yabancı oluşları, yaptıkları işleri doğası gereği küçümsenebilir oluşları ile ilişkili olarak tartışmaktadır. Bu faaliyetler çoğunlukla toplumların varlığını sürdürebilmesi için gerekli olsa da peripatetik olmayan toplumların kendi mensuplarının bu faaliyetleri icrasını tercih etmemekte, bu meslekler kirli ya da kirletici olarak değerlendirilmektedir (Berland ve Rao, 2004, 15).

Söz konusu konumlanma modern öncesi toplumlarda üretilen mitlerle meşrulaştırılmış, modern toplumlara şu veya bu ölçüde aktarılan bu mitler geç-peripatetik gruplar içinde aynı işlevi görmeye devam etmiştir (Berland ve Rao, 2004, 17). Dünyanın farklı bölgelerinde üretilmiş olan söz konusu mitik anlatılar, peripatetik grupların mülksüzlük halini ve negatif algılanma biçimini bir lanetlenme hali üzerinden tarif etmektedir. Tek tanrılı dinlerin hâkim olmadığı coğrafyalarda rastlanan örnekler genellikle toteme saygısızlık ya da tabu ihlali gibi yasaklanmış davranışlar üzerinden kurgulanmıştır (Cosimo, 2007, 259). Tabu ihlali sonucu lanetlenme inancı bir biçimde tek tanrılı dinlerin egemen olduğu coğrafyalara da sızmayı başarmıştır. Afganistan’daki Jat peripatetiklerinin haram (leş) gıdaları tüketen güvenilmez Müslümanlar oldukları düşünülmektedir (Rao, 2004,

274). Bir başka açıdan özellikle cinsel tabuların ihlali üzerinden lanetlenme varsayımı peripatetik topluluklarla ilgili pek çok yaygın efsaneye kaynaklık etmektedir. Genellikle İslam dünyasında rastlanılan *Çingenelerin*, ensest tabusunu ihlal eden “Cin” ve “Gan” adlı iki kardeşin soyundan geldikleri anlatısı bu noktada tipik bir örnek teşkil etmektedir (Kolukırık, 2005, 63). Yine kutsal değer ya da kişilere saygısızlık peripatetik toplulukların toplumsal konumlarını açıklayan efsanelerde kullanılan temalardan bir diğeridir (Jabbur, 1995, 432).

Peripatetik grupların toplumsal tabakalaşma içerisindeki konumlarının tabu ihlali ya da kutsala saygısızlık gibi farklı cürümler icrası üzerinden ortaya çıkan ve nesilden nesile aktarılan bir lanetle açıklanması akla doğal olarak Agamben’in (2001) “homo sacer” analogisini getirmektedir. Çıplak hayat olarak *homo saceri* yasanın sağladığı korumadan yoksun bırakan murdarlık hali, peripatetik gruplarla ilgili mitsel anlatıların gönderme yaptığı nesilden nesile devredilen bir laneti çağrıştırmaktadır.

Peripatetik gruplarda istisna halini kuran lanet, geç-peripatetik topluluklara esas itibarı ile mekânsallık üzerinden devredilmektedir. Peripatetik grupları diğerleri tarafından tanınabilir kılan temel gösterge öncelikle mülksüzlükleri ve onlarla özdeşleşmiş olan geçim stratejileridir. Geç-peripatetik gruplar ise geleneksel mesleklerin yitimi sonrasında yerleştikleri yeni mekân parçalarının “Çingene Mahalleleri” olarak damgalanmalarının ardından, bu mekân parçalarına aidiyet üzerinden tanınmakta, mahalleyi kuşatan damga tek tek bireysel varlıklarına da sirayet etmektedir (Yıldırım, 2014, 81-142). Ana akım toplumsal süreçlerden kopuş genel olarak peripatetik toplulukları *homo sacer* tiplemesine yaklaştırdığı gibi, geç-peripatetik grupların yaşam alanlarını şu veya bu ölçüde istisnanın kural haline geldiği mekân parçalarına dönüştürebilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu örneğinde peripatetik gruplar genel olarak *Kıpti* adı altında sınıflandırılmaktadır (Ginio, 2004). *Kıpti*, peripatetik gruplar için kullanılan jenerik isimlerden biri olmasının yanı sıra Osmanlı vergi sisteminin istisna halini örneklemektedir. Osmanlı devlet ve toplum sisteminde ordu bünyesinde yer alan savaşçı unsur olarak Müslümanlardan cizye vergisi alınmamakta, bu yükümlülük Müslüman olmayan unsurlara yüklenmektedir. Herhangi bir Yahudi veya Hristiyan Müslüman olması halinde cizye ödeme sorumluluğundan kurtulmakta, öte yandan Osmanlı ordusuna asker verme yükümlülüğüne sahip olmaktadır. Buna karşılık *Kıpti* olarak adlandırılan gruplar söz konusu olduğunda bu kural sistematik bir biçimde ihlal edilir. *Kıpti* olarak adlandırılan gruplar Müslüman olsalar dahi cizye ödemeye devam ederler (Ginio, 2004, 118).

Türkiye’de geç-peripatetik grupların istisna halinde konumlandırılması kısmen erken Cumhuriyet döneminde belirgin bir karşılığı bulunan hukuki metinler üzerinden hayata geçirilmiştir. Diğer taraftan varlıkları mevcut evrensel hukuk normları ve hukuk dili çerçevesinde fazlasıyla arkaik kalan bu yasal metinler mevzuattan bir ölçüde temizlenmişlerdir. Gündelik hayattaki dönüşüm ise çok daha yavaş gerçekleşmektedir.

Yakın dönemlerde yapılmış bir dizi insan hakları temelli izleme çalışması, istisna alanına özgü pratiklerin günlük yaşamdaki devamlılığını açıkça sergilemektedir. 2008 yılında hazırlanan bir rapor çalışmasına göre Dom peripatetiklerinin yerleşim alanları arasında yer alan Diyarbakır’daki Hançepek Mahallesi, bir soygun olayı üzerine güvenlik güçleri tarafından basılır. Mahallenin bütün erkekleri içeri alınır ve içlerinden biri dokuz

gün boyunca göz altında tutulur. Gözaltında olduğu süre içerisinde kötü muamele gördüğünü ifade eden şahsa avukatla görüşme hakkı tanınmaz ve ailesine herhangi bir bilgi verilmez. Söz konusu şahıs korkusu nedeniyle hiçbir şikâyette bulunamaz (Anonim, 2008, 80-1). Rapor Türkiye'nin farklı bölgelerinden örneklerle geç-peripatetik yerleşimlerinin sakinlerine dönük güvenlik güçlerinin tavırlarının olağanlaşmış bir olağanüstü halin karakteristiklerini taşıdığını ortaya koymaktadır.

Özellikle çalışma hayatında ortaya çıkan dışlayıcı pratikler, geç-peripatetik yerleşimlerinin *Çingene* kodu ile kuşatılmasının, damgalanmasının hangi mekanizmalar içerisinde etkili olduğunu büyük bir açıklıkla gözler önüne serer. Erzurum'da *Çingene Mahallesi* olarak kodlanmış olan Sanayi Mahallesi'nde yaşayan bir kişi iş başvurusu yaptığı işverenin mahallesinin adını duyunca kendisini işe almadığını anlatır (Anonim, 2008, 86-7). Yine Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinden bir Roman kadının kızı iş başvurusu yaptığı dükkân sahibinin *Çingene Mahallesi*nde oturduğunu öğrenmesi üzerine işe alınmaz (Anonim, 2008, 86-7). Raporda aktarılan örnek vakalar geç-peripatetik grupların mensupları için günlük yaşamın bir parçası durumundadır ve bu dışlayıcı pratiklerin bilgisi kültürel olarak nesilden nesile aktarıldığından pek çokları ücretli istihdam edilebilme umudunu büsbütün yitirmektedir.

Söz konusu durum büyük ölçüde bu çalışmanın konusunu oluşturan yerleşim bölgesi için de geçerlidir. Hacıhüsrev sakinleri siyasal varoluştan dışlanmış çıplak hayatlar için son derece olağan olan kimi idari pratiklerle muhatap olurlar. Bunların bir kısmı gözaltında bacağı kırılan Nuray T. (Milliyet Gazetesi, 19 Aralık 1987) ve gözaltı uygulaması sırasında hastaneye kaldırılıp Cerrahpaşa hastanesi yoğun bakım servisinde hayatını kaybeden Neriman P. (Milliyet Gazetesi, 17 Ocak 1989) gibi basına yansır. Bazıları ise hiç bilinmez. Öte yandan mahalle sakinleri, bu satırların yazarı 2000'lerin ortasında mahalleyi ziyaret ettiği sırada tanık olduğu üzere mahallede kaldıkları süre içerisinde güvenceli bir işte istihdam edilmelerinin neredeyse imkânsız olduğuna ikna olmalarına yetecek sayıda hayal kırıklığı yaşamışlar, çoğu iş aramaktan vazgeçmiştir. Bu durum bir zamanların işçi mahallesi Hacıhüsrev'in, suç anlatısı ve popüler söyleme dayanan mekânsal damgalama mekanizması aracılığıyla siyasal varoluştan dışlanmış homo sacerlerin yaşam alanı haline getirildiğinin güçlü bir işareti olarak ele alınabilir.

HACİHÜSREV EVRENİNDE İÇ TABAKALAŞMA: ROMAN TÜTÜN İŞÇİLERİ

Hacıhüsrev Mahallesi popüler suç anlatısının ürettiği yaygın tekinsizlik ve suç algısı ile oldukça büyük bir üne sahip olmuştur. Öyle ki günlük dile yerleşen pek çok kalıp ifade Hacıhüsrev'in suçla, Hacıhüsrev sakinliğinin ise suç failliğiyle özdeşleştiğini ortaya koyar. Diğer taraftan Şişli ve Beyoğlu ilçelerinin arasında, görelî merkezi bir konumda yer alan Hacıhüsrev tarihsel süreç içerisinde çok farklı toplumsal kesimlere ev sahipliği yapmış olsa da özellikle Cumhuriyet döneminde peripatetik kökenli grupların nüfus içerisindeki görünürlüğü artmıştır.

Hacıhüsrev Mahallesi iki ayrı geç-peripatetik topluluğun yaşam alanı durumundadır. Her iki grup da belirgin toplumsal özgünlüklere sahiptirler. Mahalle içerisindeki yaşam alanları, kültürel kodları ve ötekiler tarafından tahayyül edilme biçimleri alabildiğine farklıdır. Hacıhüsrev Mahallesi'ni bir suç yerleşimi olarak kodlayan popüler söylemin inşası bu

gruplardan birinin görünürlüğüne diğerinin aleyhine ve manipülatif bir biçimde arttırılması ile kurulduğundan söz konusu grupların mekânda varoluş sürecinin ayrı ayrı ele alınması özel bir önem taşımaktadır.

Roman tütün işçileri mahalleye 1923-24 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin ardından yerleşirler. Bu aileler Selanik civarındaki eski yaşam alanlarında öğrendikleri tütün zanaatını İstanbul'daki tütün atölyelerinde de sürdürmüşlerdir (Yılgür, 2016, 204). Hacıhüsrev'e yerleşen Roman ailelerin eski vatanları Osmanlı İmparatorluğu içerisinde tütün üretiminin en yoğun bir biçimde sürdürüldüğü bölgelerin arasında bulunmaktadır. 1892 ile 1910 yılları arasında Kavala, Selanik ve İskeçe'den yapılan tütün ihracı, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplam tütün ihracının yarısına ulaşmaktadır (Nacar, 2010, 19). 1910 yılı itibarı ile İskeçe'de 6000, Drama'da 5000, Kavala'da 16.000 işçi çalışmaktadır (Anonim, 2013, 66). Bu bölgelerde Roman peripatetikleri geleneksel mesleklerini kaybetme sürecinde yeni geçim stratejileri arayışına girdikleri sırada özellikle tütün sektöründe ücretli istihdama dahil olma imkânı yakalamışlar, üretim birimlerinde farklı kökenlerden işçilerle birlikte çalışmışlardır (Yılgür, 2016, 157-67).

Roman tütün işçileri ücretli istihdama katılmaları ile bağlantılı olarak sol siyasal hareketlerin parçası olmuşlardır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren Selanik civarındaki sosyalist hareketlere bir biçimde müdahil olan Roman tütün işçileri burada önemli bir siyasal deneyim kazanacaklardır (Yılgür, 2016, 176). Tütün işçileri çevresinin en popüler figürlerinden olan İdris Erdiç, annesinin Kavala'da içinde yer aldığı toplumsal hareketleri kendine özgü üslubu ile son derece net bir biçimde ortaya koymaktadır: "İstanbul'da küfecilik yapıyordum, annem aldı götürdü beni tütüne. Kadın tütüncü, istihalden gelme. Kavala'da kulüp görmüşler. Balyaları denize atmışlar, eylemi de biliyor" (Akgül, 2004, 180). Kulüp örgütlenmesi sendika mevzuatının oturmadığı bir dönemde işçilerin örgütlenme ihtiyacını karşılamakta, Zehra Kosova gibi hem Hacıhüsrev hem de Ortaköy'ün tütüncü Romanları için büyük bir önem taşıyan öncü isimlerin aileleri bu çatı altında birleşmektedir: "Birinci Cihan Harbi bittikten sonra bizim oralarda iki kulüp oluştu. Tam sendika gibi değil, tam sendika gibi bir şey değil, bir nevi o bölgelerde yaşayan işçileri sosyal yardımlaşma sandıkları gibi bir şey bu kulüpler. Sarı kulüp gericilerin, faşistlerini. Kırmızı kulüp sosyalistlerini. Bizimkiler kırmızı kulübe giderlerdi" (Kosova, 2011, 17).

Mübadele sonrası dönemde bu deneyimi Türkiye'ye taşıyan Roman tütün işçileri, Türkiye sol hareketinin erken döneminde yoksullarla buluşan bir siyaset geleneğinin gelişmesi noktasında önemli bir rol oynamışlardır (Yılgür, 2016, 216). Özellikle TKP geleneğinin önemli yara aldığı 1951 tutuklamalarına ilişkin istatistikler Roman tütün işçilerinin Türkiye sol geleneğinin erken dönemindeki etkisinin anlaşılması noktasında önem taşımaktadır. Dava kapsamında bulunan 184 sanıktan 24'ü tütün işçisi, 6'sı ise Roman tütün işçileri çevresiyle ilişkili ama o dönemde farklı yollarla geçimlerini sağlayan kişilerdir. Tütün işçileri grubu, öğrenciler ve memurlardan sonraki en büyük grubu oluşturmaktadır (Yılgür, 2016, 232). 1947 tarihli TKP davasında 56 sanıktan 3'ü (İleri, 2003, 131-49), 1951 TKP tutuklamalarında ise sanıklardan 6'sı Hacıhüsrev Mahallesi'nde oturmaktadır (Anonim, 2000, 7-16). Söz konusu grubun Hacıhüsrev gibi belli başlı yaşam alanları bu dönemde en azından sol aydınlar ve dönemin anti-komünist eğilimlerine uygun bir biçimde solla mücadele etmeye çalışan kamu kurumlarının gözünde söz konusu siyasal kimlikle özdeşleşmiştir. Mihri Belli (2005, 24) bu durumu son derece net bir biçimde ifade etmektedir:

2. Pejoratif yüklemeleri son derece sınırlı bir köken varsayımı olarak Roman tütün işçilerinin *Çingene*liği algısı diğer mücadele arkadaşlarında da son derece yaygındır. Hikmet Kıvılcımlı Roman tütün işçilerinden "Kasımpaşa ve Ortaköy esmer vatandaşlarının gediklileri" olarak bahseder (Kıvılcımlı, 2013, 192). Vedat Türkali yakın zamanlarda verdiği bir röportajda tütün işçileri ile olan cezaevi deneyimlerini aşağıdaki ifadelerle anlatır: "Ben cezaevinde tütün işçileriyle yattım yıllarca. Bunlar Dramalı ve Kavalalı işçilerdir. Şimdi ne diyorlar, Roman diyorlar. O zaman onların yanında söyleyemedik. Bundan hiçbir mahsur görmedim. Çingene olsam bundan mutluluk duyardım. Çingenelerin çok eski bir tarihi var" (Demirel ve Sancak ve Ersan, 2010). "Çingene" kökenlerini açıkça ifade etme konusundaki tereddütleri karşısında onları cesaretlendirmek isteyen Mihri Belli cezaevi arkadaşı tütüncülere oldukça güçlü bir retorik sergiler: "Roman milleti en soylu millettir. O milletten olmakla gurur duymalı insan. Çünkü Romanlar devlet kurmuşlardır" (Belli, 2005, 38).

"Egemen güçlerin sosyalist hareketi geniş ölçüde tecrit edebildikleri, sosyalizmin (S)'sinin bile küfür sayıldığı uzun yıllar boyunca, Kasımpaşa'nın Ortaköy'ün tütüncü semtlerinde, karanlıklar denizinde sosyalist düşüncenin adalarında sosyalizmin sorunları tartışılırdı. O en çetin döneminde, en çok ezilen, en çok horlanan bu emekçi çevrelerinde bir sosyalist gelenek kurulabilmiştir".

Özellikle cezaevlerinde Roman tütün işçileri ile birlikte kalan kimi aydınların zihninde Roman tütün işçisi imgesi *Çingene* imajının klişelerinden son derece farklı çağrışımlar yapar. Ağırlıklı olarak "tütün işçisi esmer vatandaşlardan oluşan" (2) üçüncü koğuştta onlarla birlikte kalan Orhan Suda'ya göre işçilerin çoğu birbiriyle akrabadır: "Tütün işçiliğini ve hapishaneciliği kader bellemişler. A be bu da geçer deyip kasap havası oynuyorlar, devrimci marşlar söylüyorlar büyük bir coşkuyla". Suda Roman tütün işçilerinin adanmışlıklarını ve cezaevi koşullarını önemsememelerini büyük bir saygıyla karşılamaktadır: "Biz okumuşların ince hesapları yok onlarda. Köklü bir geleneğin umut yüklü simgeleri olmuşlar. Azla yetinmesini biliyorlar. Konuşmalarındaki içtenlik, ağız dolusu gülüşleri alabildiğine etkiliyor beni. Keşke onlar gibi kabullenebilseydim hayatı dediğim oluyor bazen" (Suda, 2004, 232-33).

Vedat Türkali (2004), Türkiye'de sol siyasal geleneğin erken dönemine odaklanan romanında Roman tütün işçileri ile aynı mücadele alanlarını paylaşan sol aydınların onlarla ilgili kolektif hafızalarının yer yer çelişkili biçimler alarak da olsa yeni kuşaklara nasıl taşındığının izleri takip edilebilmektedir. Romanda tütün işçilerinden "Türkiye Komünist Partisi'nin kendince direnen kalesi" olarak bahsedilmekte, tütün işçilerinin bu kaleye başkalarını sokma konusundaki isteksizliğinden ise yakınılmaktadır (Türkali, 2004, 603). Öte yandan Roman tütün işçilerine ilişkin kimi anekdotlar bu insanların siyasal kimliklerine efsanevi bir boyut da katmaktadır:

"Yıllar önce Kerim Sadi, TKP'yi yadsıyan, yöneticilerini küçümseyen bir konuşma yapmış derler Sultanahmet Cezaevi'nde. -Ne partisi; hani nerede parti? demiş alaylı bir biçimde. Dramalı genç bir tütün işçisi ayağa fırlamış göğsüne vurarak. Ne sorup durursun Parti'yi, na karşıdayım işte..." (Türkali, 2004, 110).

Diğer taraftan söz konusu dönemde Roman tütün işçileri ve başlıca yaşam alanları olan Ortaköy ve Kasımpaşa (Hacıhüsrev) alabildiğine karşıt özellikler taşıyan alternatif bir hafızanın da nesnesi durumundadır. Özellikle Avrupa'da yükselen ırkçı düşüncenin etkisi altındaki yönetici elitler, *Çingene* imajını suç imgesi ile birlikte tahayyül etme noktasında geleneksel kalıpların da ötesine geçmişlerdir. Yakın tarihimizin önemli siyasi ve akademik figürlerinden olan Sadi Irmak'a (1941) göre "ırkın suçluluğu" kendisini "Yahudi ve Çingeneler" de son derece net bir biçimde ortaya koymaktadır. Yazar batılı kaynaklara atıfla "Çingeneleri" "nankör, gaddar, korkak, az emekle yaşayan" bir ırk olarak tarif eder (Arpacı, 2015: 235-36). Entelektüel düzeyde bu şekilde işlenen genel algı biçimleri gündelik yaşama da çok farklı biçimlerde yansımaktadır. 20 Aralık 1945 tarihli meclis oturumunda bir milletvekili "göçebeleri" savunurken zihnindeki "Çingene" algısını çıplak bir biçimde ortaya koyar: "Arkadaşlar göçebeleri çingenelerle karıştırdılar. At çalmış, it çalmış. Bunu çalan çingenelerdir. ... Göçebe ayrı çingene ayrı. Göçebe bu milletin en saf, en iyi bir sınıfıdır, arkadaşlar" (TBMM Tutanak Dergisi, 20 Aralık 1945). Yine 10 Ocak 1951 tarihli bir meclis oturumunda bir başka milletvekili hayvan hırsızlığı suçunun "göçmen dediğimiz çingeneler tarafından yer değiştirdikleri müddetler zarfından önlerine gelen birçok hayvanları sürüp

götmek suretiyle" işlendiğini ifade eder (TBMM Tutanak Dergisi, 10 Ocak 1951).

Roman tütün işçilerinin politik katılımları ile ilgili olarak söz konusu karşıt hafızanın argümanlarından hareketle eski kuşak sol aydınlara alternatif bir söylem oluşturma çabası TKP içerisinde yer alıp daha sonra taraf değiştiren Aclan Sayılğan'ın (1965) "Komuna" isimli kitabında açık bir biçimde görülebilmektedir. Söz konusu çalışma 1950 tutuklamaları sonrası TKP çevresindeki kişilerin cezaevi deneyimlerine odaklanmaktadır. Yazar kendi politik kırılmasını destekleyecek tarzda bir söylem oluştururken Roman tütün işçileri ile ilgili olarak *Çingeneliği* pejoratif bir öz olarak kuran alternatif hafızanın argümanlarını çok net bir biçimde ortaya serer. Yazara göre "Gizli komünist partisinin 'işçi arkadaşlarımız' dediği çingeneler grubu ise ne muhteva ne de adet olarak üzerinde durulmaya değmeyecek malzemelerdir. Okuması yazması olmayan bu insanlar her toplumda satın alınmaya müsait kişilerdir" (Sayılğan, 1969, 25). Sayılğan geniş halk kesimleri ve yönetici elitler tarafından paylaşılan *Çingene* imgesinin filtresinden geçirilmiş alternatif bir Roman tütün işçileri anlatısı oluşturmaktadır. Dahası aslında diğer geç-peripatetik gruplar için oldukça tipik ama Roman tütün işçileri için oldukça istisnai olan bazı klişeleri de onlarla ilgili bu anlatıya dahil eder:

"Kalabalık komünist grupları 26 tütün işçisi olarak dikkat çeker. Bu 26 kişi ekserisi birbirleri ile akraba olan muhtelif tarihlerde Yunanistan ve Bulgaristan'dan göç etmiş kişilerdir. Kalifiye işçi olmadıklarından, tütün ameleliğinden başka davulculuk, zurnacılık, ayakkabı boyacılığı da yaparlar. Karıları, kız kardeşleri, Maçka, Gülhane parklarında el falına bakarlar" (Sayılğan, 1969, 21).

Her ne kadar siyasal olarak komünizmden koptuğunu açık bir biçimde ortaya koysa da aslında Sayılğan'ın kurduğu söylem sol anlatılardan esinlenmiş zihinlere seslenmekte, bahse konu kitlenin öteki hafızadaki saygınlığını tartışma konusu yaparken soldan kimi argümanları ödünç almaktadır:

"Bunlar mıydı partinin ihtilalci kadrosu? Bunlar ne bilirlerdi dünyanın ve Türkiye'nin gerçeklerini? İşçi davasının en ufak meselelerinden haberi olamazdı bu insanların. Çünkü evvela işçi değillerdi. ... Bunlar her toplumda var olan şekilsiz insanlardı. Bunlara lümpen işçi dahi denemezdi" (Sayılğan, 1969, 34).

Her halükârda tüm bu süreç boyunca Roman tütün işçileri ve yaşam alanları ile ilgili karşıt hafızalar varlığını korumaya ve besledikleri popüler söylem ve anlatılar üzerinden birbirleriyle rekabet etmeye devam edeceklerdir.

HACİHÜSREV EVRENİNDE İÇ TABAKALAŞMA: BURSALI GEÇ-PERİPATETİKLER

Hacıhüsrev Mahallesi'nde yaşayan diğer geç-peripatetik topluluk olan Bursalıların durumu pek çok açıdan Roman tütün işçilerinden farklılaşmaktadır. Mübadil tütüncü Romanların söz konusu yerleşim bölgesinde barınmakta olan grubu ağırlıklı olarak soy-klan-kabile tipi toplumsal ağların çözüldüğü, Roman kültürünün dil gibi temel öğelerinin belirsizleştiği, ücretli istihdam deneyiminin son derece köklü olduğu bir topluluk olarak ortaya çıkar (Yılğür, 2016, 194). Hacıhüsrev'in üst taraflarında yer alan Sakızağacı bölgesinde yaşayan ve ağırlıklı olarak 1950 sonrası Bursa civarından gelmiş geç-peripatetik topluluklar ise soy-klan-kabile tipi toplumsal ilişkilerini büyük ölçüde korumuşlardır.

Mahallede yapılacak küçük bir gezinti bile aile grupları halinde kümelenmiş sülalelerin günlük hayattaki etkinliğini ortaya koyar. Zaman zaman muhtelif sülaleler arasında husumet ya da ittifak ilişkileri kurulabilmektedir. Bu durum kriminal etkinliklerin konu edildiği gazete haberlerine dahi yansır. 2007 yılında Vatan gazetesinde yayınlanan bir haberde mahallede yaşayan ve liderliğini mahalleli bir kadının yaptığı K. sülalesinin; I., Ö., T., Ç. ve T. sülalelerinin katılımıyla bir sülaleler birliği oluşturduğu ve birlikte “iş tuttukları” anlatılmaktadır (Vatan Gazetesi, 10 Temmuz 2007). Diğer taraftan dil başta olmak üzere Roman kültürüne ait muhtelif unsurlar söz konusu grubun arasında daha yoğun bir biçimde muhafaza edilmiştir.

1931 yılına ait bir yazısında Sakızağacı’ndan bahseden Kaygılı, burada sakin “Kıpti kadınlarının”, “her gün, her gece arkalarında siyah çarşaf lar ve kucaklarında birer çocukla” dilendiklerini anlatmaktadır (Kaygılı, 1931, 9). Yazara göre Sakızağacı “İstanbul’un en harap, en köhne evleri ve kulübeleriyle doludur” (Kaygılı, 2003, 174). Anlaşıldığı kadarıyla bu bölgeye geç-peripatetik grupların ana akım üretim süreçlerine en az dahil olan kesimleri için daha tipik olan geçim stratejilerini benimsemiş geç-peripatetik grup ya da gruplar yerleşmişlerdir. Dilencilik yaygınlığına ilişkin söz konusu algı zanaat ve hizmetler temelli diğer ekonomik faaliyetlerin büyük ölçüde ortadan kalktığı, buna karşılık alternatif hayatta kalma stratejilerinin henüz gelişme aşamasında olduğunun işareti olarak ele alınabilir.

1982 yılında Milliyet gazetesinden Numan Ceyhan’ın mahalle sakini Zühre Hanım’la yaptığı röportaj, özellikle 1950 sonrası dönemde mahalleye yerleşen geç-peripatetik topluluklara mensup bireylerin pek çoğunun hayat güzergahına ışık tutmaktadır (Milliyet Gazetesi, 20 Nisan 1982). Zühre Hanım söz konusu tarihte 38 yaşındadır. Doğum yeri olan İnegöl’den 1957 yılında ayrılarak İstanbul’a gelir. 1958 yılında eşi Muzaffer Bey’le evlenir. Zühre Hanım kendilerine başkaları tarafından *Çingene* denildiğini ifade etmektedir. Yine bu damgalama biçimiyle bağlantılı olarak ana akım ekonomik faaliyetlerde istihdam edilememe halini “Tipten kaybediyoruz, tipten” ifadeleriyle açıklamaktadır. Evliliğinin ilk yıllarında öncelikle geleneksel peripatetik meslekleri arasında yer alan bohçacılık yaparak geçinmeye çalışır. Kısa sürede iflas eden Zühre Hanım Eminönü’nde bir yıl kadar dilenir. Çok geçmeden mevcut şartların getirdiği çıksızlık Zühre Hanım’ı kriminal yaşantıları deneyimlemeye sürükleyecektir:

“Çalmadan kimse bize ekme k vermedi. Çocuklarımdan Seza’ye de öğrettim çalmayı küçüklüğünden. Bir ara onu taşıyordum yanımda. Ben pazarlık yaparken o aşırıyordu. Hangi anne baba yapar bunu. Fazla bir şey istemedik kimseden. Bize güleceğinize, acıyacağımıza sahip çıkın dedik. İş verin dedik. Dinleyen olmadı”.

Daha ziyade Roman tütün işçileri çevresi ile yakın ilişkileri olan ve Hacıhüsrev civarında yaşamının bir bölümünü geçirmiş olan bir kaynak kişi Bursa ve civar illerden gelen geç-peripatetik topluluklarla ilgili oldukça net anılara sahiptir. Roman tütün işçileri çevresi ile ilişkili kaynak kişinin aktarımları esas itibarı ile bu çevrenin kendilerinden farklı sosyolojik özelliklere sahip bir başka geç-peripatetik grubu tahayyül etme biçimini yansıtmaktadır:

“Bursa’dan gelenler Hacıhüsrev’in Sakızağacı diye bir şeyi vardır, ne diyelim zirvesi tepesi, ağırlıklı olarak orada otururlardı. Bizim oturduğumuz yer, Hacıhüsrev’e çıkan yokuşlardan biriydi. Bizim mahallede de yoğun bir Roman nüfus olmasına ve bizim çocukken onlarla yakın temas içinde

olmamıza rağmen hepimiz Roman çocukları da dâhil olmak üzere şeylerle pek anlayamadık. Bursalılarla pek anlayamadık” (Yıldırım, 2016, 294).

Roman tütün işçileri ile bu grup arasındaki çelişkiler aynı zamanda günümüze kadar gelmeyi başaran ve Roman tütün işçileri arasında son derece yaygın olan bir sözlü anlatıda kendisini göstermektedir. Öyle ki Roman tütün işçileri Bursalı Romanların gelişini bir nüfus politikası olarak yorumlamaktadır. Buna göre dönemin sol siyasal yapıları ile organik bir bağ kurmuş olan tütün işçisi Romanların mahalledeki etkinliğini kırmak isteyen *devlet*, Bursa’dan bir *yankesici aşireti* getirmiş ve onları mahalleye yerleştirmiştir. Farklı kökenlerden gelen kaynak kişiler bu şehir efsanesinin bütün detaylarını olmasa da 1950 sonrası bölgeye önemli sayıda Bursalı *göçebenin* yerleştiğini veya yerleştirildiğini kabul etmektedirler (Yıldırım, 2016, 293).

Roman tütün işçileri ve diğer geç-peripatetik topluluklar arasındaki sosyolojik farklılıklar yer yer açık gerilimlere dönüşebilmekte, hatta kimi durumlarda mahalle dışı aktörler de bu çelişmeden faydalanmaya çalışmaktadır. Roman tütün işçileri çevresinin önde gelen temsilcilerinden olan Kosova’nın 1940’ların sonlarında başına gelen bir olaya ilişkin tanıklığı oldukça zihin açııcıdır. Kosova, Hacıhüsrev civarında 4-5 dönüm bir araziye işgal edip, burada yaptığı evleri kiraya veren *Çingene Ahmet* isminde birisinin kendisini evden çıkarması için ev sahibine baskı yaptığını anlatır. *Çingene Ahmet* Kosova’nın ev sahibine onun *sendikacı* ve *komünist* olduğunu söylemiştir. Kosova’ya göre *Çingene Ahmet* “esrarkeş ve dilencilere” karşı kalkan görevi görmekte, dönemin iktidarı tarafından kollanmaktadır (Kosova, 1996, 138). Kosova’nın aktarımı aynı anda hem Roman tütün işçileri ile farklı sosyolojik özelliklere sahip diğer geç-peripatetik gruplar arasındaki farklılaşma ve çelişmeleri hem de komünizmle mücadele stratejisi çerçevesinde kimi uygulamalar geliştiren kamu yöneticilerinin bu çelişkiden faydalanmak istediklerini ortaya koymaktadır. Öte yandan tütün işçileri çevresinin en önemli temsilcilerinden olan Kosova’nın ifadeleri kendi kimliklerini ücretli çalışma pratiği üzerinden kuran tütün işçilerinin kendilerini diğer geç-peripatetik gruplardan ayırırken nasıl bir söylem geliştirdiklerini de göstermektedir.

Söz konusu söylem Roman tütün işçilerinden farklı olarak hem kültürel hem de çalışma pratikleri itibarıyla daha tipik bir geç-peripatetik topluluk olan Bursalıları sıklıkla dolaylımsız bir biçimde konusu suç teşkil eden fiillerle bağlantılı olarak ele almaktadır. Diğer taraftan bu yaklaşım aslında büyük toplum ve kamu otoritesinin genel olarak geç-peripatetik toplulukları tahayyül ederken kullandığı kodları çağırıştırır.

Bir dizi yasal mevzuatta gömülü olan bu kodlar geç-peripatetik gruplar için sürekli bir tekinsizlik ve suç göndermesi yapmaktadır. 1926 tarihli ve 1/812 sayılı İskân Kanununun layihasının ikinci maddesine göre “Çingeneler”, “frenkililer, cüzzama müptela eşhas ve aileleri, ..., anarşistler ve casuslar” ile birlikte vatandaşlığa kabul edilmeyecekler arasında sayılır (TBMM Zabıt Ceridesi, 30 Mayıs 1926)(3). 1934 tarihli İskân Kanunu’nda benzeri bir biçimde vatandaşlığa kabul edilmeyecekler arasında “Türk kültürüne bağlı olmayanlar”, anarşistler ve casusların yanı sıra “göçebe Çingeneler” de anılmaktadır. Söz konusu kanunun ilgili maddeleri 2006 yılına kadar değiştirilmemiştir (Danka, 2008, 45). Yine “Polisin Merasim ve Topluluklardaki Rolüne ve Polis Karakolları Teşkilatlanmasına Dair Talimatname”, 5. Fasal ve 134. Maddede muntikalarda “güvenliği bozma ve suç çıkarma” şüphesi bulunan şahısların arasında “esaslı bir mesleği bulunmayan Çingeneler” de sayılmıştır. Söz konusu madde yine 2006

3. “Çingeneler” bu metinde resmen iskân fiilinin istisnası sayılmış olsalar da pratikte karşılaştıkları esnek uygulamalar bir anlamda “dışlanarak içerildiklerini” göstermektedir (Gürboğa, 2016, 116).

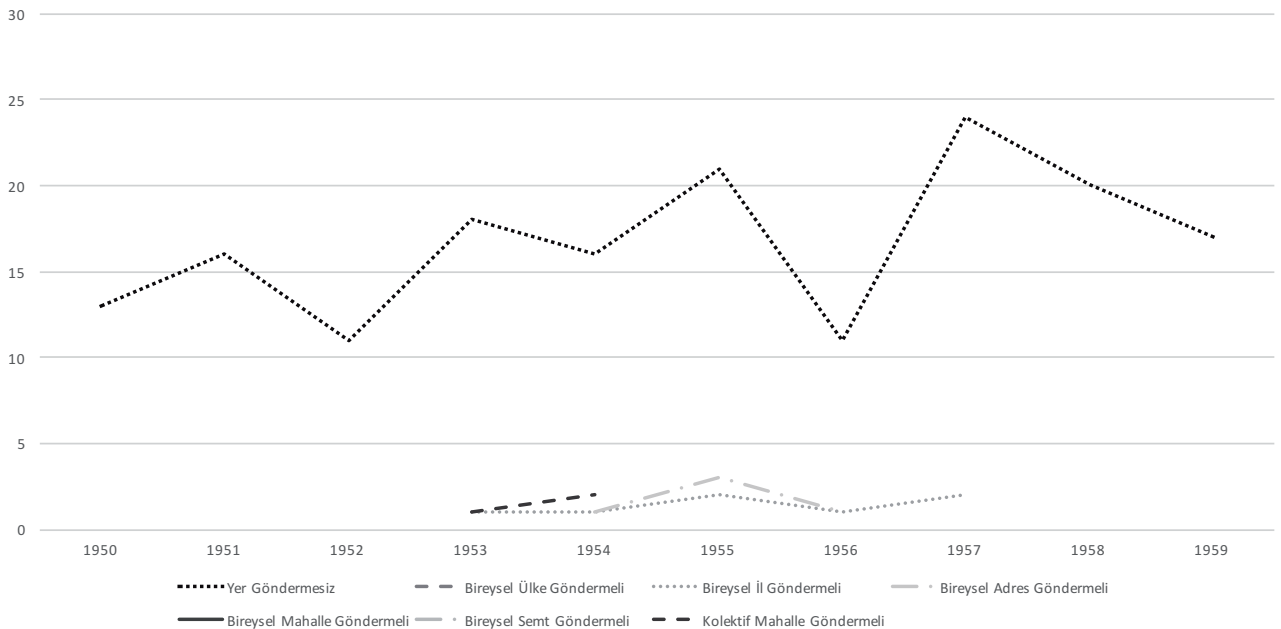
yılında bir Çingene aktivistin yoğun lobi faaliyetleri ile konunun gündeme gelmesinin de etkisiyle üst hukuk normlarına aykırı olabileceği iddiasıyla kaldırılır (Aksu, 2010, 177).

Yukarıda anılan emniyet talimatnamelerinde, 2000'lere kadar olağan şüpheli olarak görülen Çingene kodu ile damgalanmış geç-peripatetik gruplara dönük algı sadece hukuki metinlerle sınırlı kalmamakta, söz konusu algı gündelik söylem ve ilişkiler alanının da bir parçası olmaktadır. Çingenelerin vatandaşlığa kabulü ve iskânını bir istisna alanı içerisinde değerlendiren ve *olağan şüphelilik* halini varsayılmış bir Çingenelik özü ile bitişiren mevzuat popüler suç anlatısına muazzam bir meşruiyet kazandırmaktadır.

KÖTÜCÜL SABIKALIDAN, SABIKALI YATAĞI MAHALLELERE

Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde daha ziyade 1960 öncesi dönemde yayınlanmış suç haberleri incelendiğinde bir dizi ortaklık göze çarpar. Bu haberlerde konusu suç olarak tanımlanmış fiillerin failleri mümkün olduğunca açık bir biçimde deşifre edilmektedir. Başlarda failin ismi, soyadı kullanımının yaygınlaşması ile birlikte ismi ve soyadı, etnik veya dini kökeni, kimi örneklerde ise açık adresi paylaşılmaktadır. “*Aoram isminde bir yankesici*” (Cumhuriyet Gazetesi, 19 Temmuz 1930), “*Sabikalı yankesici Arnavut Mehmet*” (Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ağustos 1930), “*Kasımpaşalı İsmail isminde bir yankesici yakalanmıştır*” (Cumhuriyet Gazetesi, 21 Ağustos 1930), “*Meşhur yankesici Arnavut Süleyman*” (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Aralık 1930), “*Yankesici Kıpti Dudu namında bir kadın*” (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mayıs 1930) gibi erken örneklerin yerini zamanla “*Sabikalı yankesicilerden olup Kasımpaşa’da Kulaksız’da oturan Halil ...*” (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ağustos 1849), “*Şehremini’nde Sultan Selim Medresesi’nde oturan İsmail*” (Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1951), “*Eyüp Kıralkızı Caddesinde 112 numaralı evde oturan Nazire ...*” (Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ocak 1955) gibi faili açıkça deşifre eden suç haberleri almıştır. Bu tarz haberlerin üzerine bina edildiği söylem faili damgalamaktadır.

Tablo 1. 1950-1959 yankesicilik haberleri

Sabıka, esas itibarıyla bireyin sosyal hareketlilik umudunu öldüren bir zincir olarak failin bileklerine bağlanmakta, buna karşılık bireyden hareketle bir kolektif suçluluk hali üretilmemektedir.

1950-1959 aralığında yankesici-yankesiciler-yankesicilik kelimelerinin yer aldığı haberleri gösteren **Tablo 1**'de yer göndermesiz olarak tasnif edilen bu haberlerin sayısı 167'dir. Yani failin yaşadığı yerle ilgili okurla hiçbir bilgi paylaşılmamaktadır. Söz konusu zaman aralığında yayınlanmış bir dizi haberde ise failin bir mekân parçası ile olan ilişkisine gönderme yapılmakta, buna karşılık bu ilişki bireysel düzlemle sınırlanmakta, failin ilişkilendiği suç sayılan eylemle mekân parçasının genelini damgalayan bir bağlantı kurulmamaktadır.

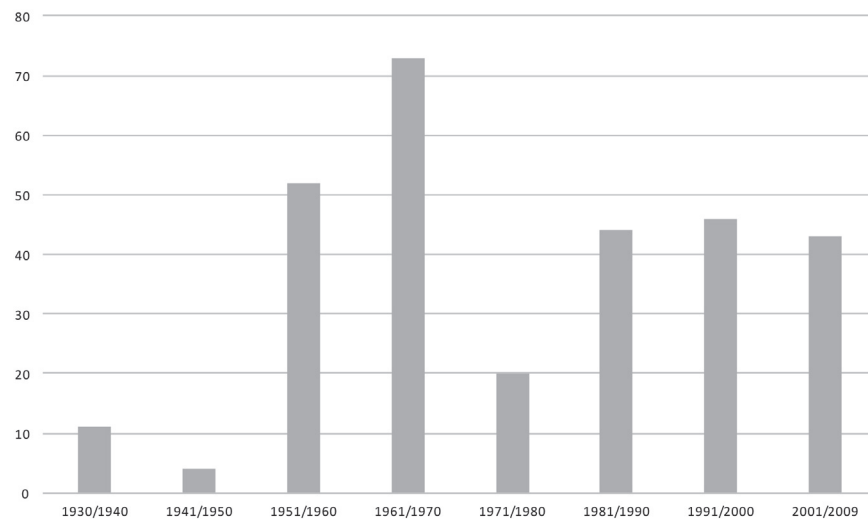
Bu döneme ait haberlerden yalnızca üçünde fail ve mekân arasında ilişki, failin işlediği ve suç olarak kabul edilen eylemle mekânın tamamı arasında bir bağ kuracak şekilde ortaya konulmaktadır. "Tophane'nin Meşhur Sabıkalılar Yatağı Karabaş Mahallesi" (Cumhuriyet Gazetesi, 14 Aralık 1953), "Kasımpaşalıların Teksas Dedikleri Sakızağacı Semti" (Cumhuriyet Gazetesi, 14 Aralık 1954) ifadeleri Karabaş ve Sakızağacı mekân parçalarını tek tek faillerin kişilikleri, meslekleri, eğitimleri ve etnik kökenlerinden bağımsız olarak suçla ilişkilendirmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla damga üreten popüler söylem henüz Hacıhüsrev genelini kuşatan ulusal bir algı olarak ortaya çıkmadan önce yerel bir anlatı halinde biçimlenmiştir. Tütüncü Romanlar ve bölgenin diğer yerleşimcileri, Sakızağacı mevkiine yerleşmiş diğer geç-peripatetik toplulukları suçlu özneler olarak tahayyül etmiş ve söz konusu yerel anlatıyı inşa etmişlerdir.

MEKANSAL DAMGALAMANIN HACİHÜSREV ÖRNEĞİ

1950'lerin sonuna kadar, Hacıhüsrev'in medyadaki görünürlüğü oldukça düşük bir seviyededir. **Tablo 2**'de görüldüğü üzere 1950-1960 tarihleri arasında Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde mahalle ile ilgili çıkan haberlerin sayısında belirgin bir artış olacak, 1960-1970 aralığında ise inceleme konusu yapılan 79 yıllık zaman diliminin zirvesine ulaşacaktır.

Tablo 3 ve **Tablo 4**'te Hacıhüsrev ve Hacı Hüsrev kelimelerinin geçtiği, 1930-2009 yılları arasında Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde yayınlanmış haberler diğer, hırsızlık ve narkotik kategorilerine göre

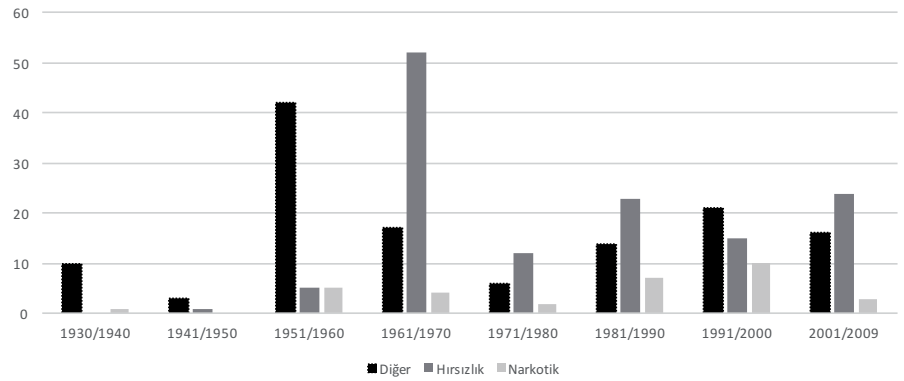

Tablo 2. Hacıhüsrev Haberlerinin Genel Medya Görünürlüğü

	Diğer	Hırsızlık	Narkotik	Toplam
1930/1940	10	0	1	11
1941/1950	3	1	0	4
1951/1960	42	5	5	52
1961/1970	17	52	4	73
1971/1980	6	12	2	20
1981/1990	14	23	7	44
1991/2000	21	15	10	46
2001/2009	16	24	3	43
Toplam	129	132	32	293

Tablo 3. Hacıhüsrev haberleri (1)

Tablo 4. Hacıhüsrev haberleri (2)

sınıflandırılmıştır. Buna göre hırsızlık ve narkotik suçlarla ilgili haberlerin sayısında 1950'lerin sonundan itibaren belirgin bir artış görülmeye başlamış, 1960-1970 tarihleri arasında ise özellikle hırsızlıkla ilgili haberler büyük bir patlama yapmıştır.

Medyada Hacıhüsrev Mahallesi'nin görünürlüğünün söz konusu dönemde artması da büyük ölçüde hırsızlıkla ilgili haberlerin sayısındaki artışla bağlantılıdır (Tablo 4). Dahası Hacıhüsrev Mahallesi ile ilgili olarak üretilen suç anlatısının odağında yankesicilik fiili bulunmaktadır. İlginç bir biçimde İstanbul'da gerçekleşen yankesicilik vakalarına ilişkin istatistikler medyada haber patlamasının yaşandığı 1960-1970 yılları arasında kayda değer bir artışın söz konusu olmadığını göstermektedir (Tablo 5). İstanbul'un nüfusu belirgin bir biçimde artarken yankesicilik vakalarının en azından artmadığı açık bir biçimde ortadadır.

Yukarıdaki rakamlara rağmen 1960-1970 yılları arasında Hacıhüsrev Mahallesi'nin medya görünürlüğünün yankesicilik temalı haberler üzerinden büyük bir artış göstermesi ve bir suç anlatısının kurulması son derece ilginç bir durumdur. Diğer taraftan aynı zaman aralığında ülkedeki toplumsal/siyasal dengeleri değiştiren bir başka gelişme yaşanmaktadır. 1961 yılı başlarında bir grup sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulur (Sargın, 2001, 64-5). TİP Beyoğlu ilçe merkezi Kasımpaşa'da 30 Haziran 1962 tarihinde açılır (Milliyet Gazetesi, 30 Haziran 1962). Partinin girdiği her iki seçimde de TİP Beyoğlu bölgesinde, özellikle de Hacıhüsrev civarında önemli bir başarı elde eder. 1969 seçimlerinde Kasımpaşa'da sandık kurulu üyeliği yapan Şenoğuz Hacıhüsrev civarındaki iki sandıkta TİP'in birinci parti çıktığını anımsamaktadır (Babalık, 2005, 519).

Tarih	Vaka Sayısı	İstanbul'un Nüfusu	Vakanın Nüfusa Oranı	Kaynak
1930	602	690857	0,087%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1932-1933. 266. Nüfus: 1927.
1931	714	690857	0,103%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1932-1933. 266. Nüfus: 1927.
1932	549	690857	0,079%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1932-1933. 266. Nüfus: 1927.
1933	476	690857	0,069%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1932-1933. 266. Nüfus: 1927.
1940	343	991237	0,035%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1939-1943. 401. Nüfus: 1940.
1941	368	991237	0,037%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1939-1943. 401. Nüfus: 1940.
1942	475	991237	0,048%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1939-1943. 401. Nüfus: 1940.
1943	337	991237	0,034%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1939-1943. 401. Nüfus: 1940.
1944	260	991237	0,026%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1939-1943. 401. Nüfus: 1940.
1945	319	1078399	0,030%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1944-1948. 207. Nüfus: 1945.
1946	452	1078399	0,042%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1944-1948. 207. Nüfus: 1945.
1947	499	1078399	0,046%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1944-1948. 207. Nüfus: 1945.
1948	543	1078399	0,050%	İstanbul Belediyesi İstatistik Yıllığı 1944-1948. 207. Nüfus: 1945.
1952	352	1179666	0,030%	Cumhuriyet (29.12.1953), 6. Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü. Nüfus 1950.
1953	260	1179666	0,022%	Cumhuriyet (29.12.1953), 6. Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü. Nüfus: 1950.
1954	156	1179666	0,013%	Milliyet (4.10.1954), 2. Kaynak: Emniyet Müdürlüğü. Nüfus: 1950.
1957	128	1533822	0,008%	Cumhuriyet (1.1.1958), 1. Kaynak: Emniyet Müdürlüğü. Nüfus: 1955.
1958	114	1533822	0,007%	Cumhuriyet (16.11.1958), 2. Kaynak: İstanbul Valisi. Nüfus: 1955
1960	145	1882092	0,008%	Cumhuriyet (9.8.1963), 5. Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü. Nüfus: 1960
1961	259	1882092	0,014%	Cumhuriyet (9.8.1963), 5. Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü. Nüfus: 1960
1962	167	1882092	0,009%	Cumhuriyet (9.8.1963), 5. Kaynak: İstanbul Emniyet Müdürlüğü. Nüfus: 1960
1963	95	1882092	0,005%	Milliyet (4.8.1964), 2. Nüfus: 1960
1964	64	1882092	0,003%	Milliyet (4.8.1964), 2. Nüfus: 1960-İlk 7 ay için

Tablo 5. Yankesicilik vaka sayıları (Vaka sayıları açık kaynaklardan 1964 yılına kadar izlenebilmektedir)

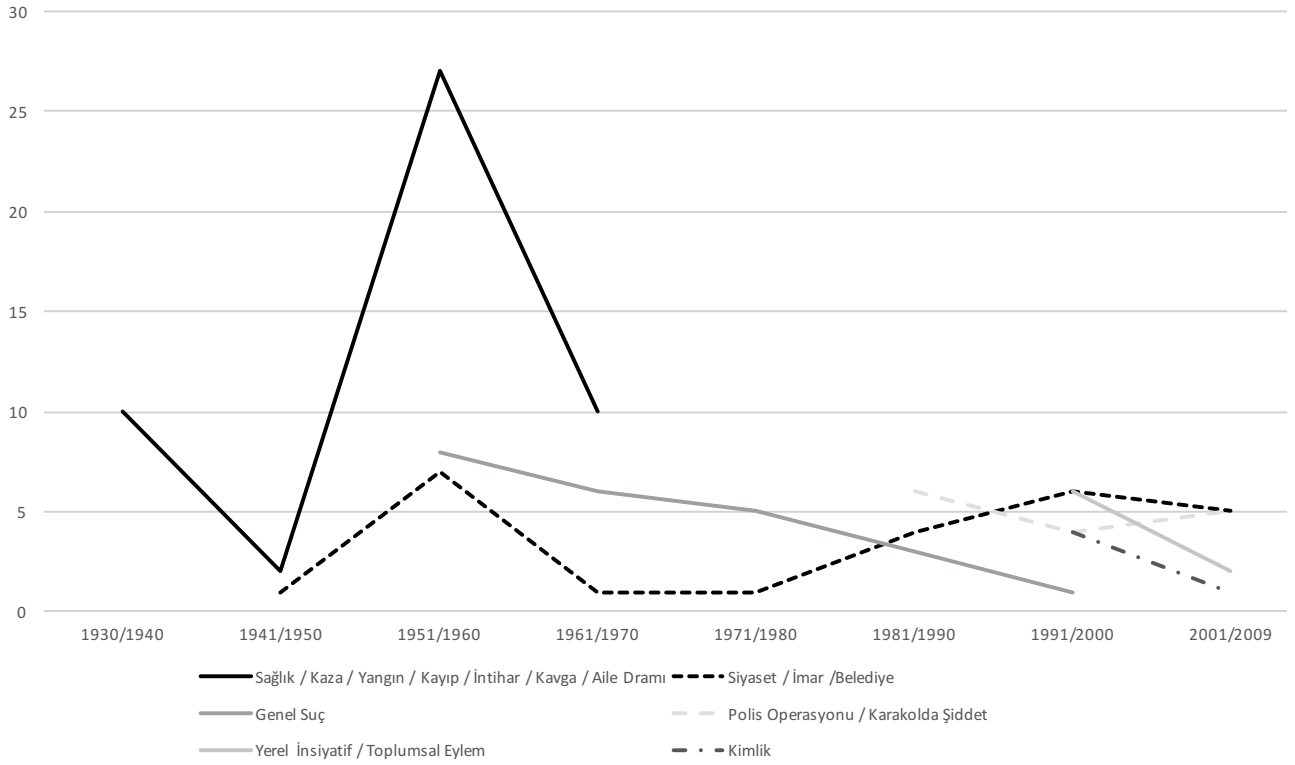
Gerçekten de 1969 yılı seçimlerinde Hacıhüsrev Mahallesi'nde kurulan 181 ve 182 numaralı sandıklarda TİP sırasıyla %32 ve %36'lık oy oranları ile birinci parti olmuş, Beyoğlu genelinde oy oranı %5 civarında olan TİP söz konusu sandıklarda ortalamanın çok çok üstüne çıkmıştır (DİE, 1970, 615). TİP'in Beyoğlu ilçesinde çalışma yapmış olan Gabbay'a göre bu başarıda "Kasımpaşa'ya yerleştirilen ve çoğu tütün işçisi olan Batı Trakyalı göçmenlerin" önemli bir payı bulunmaktadır (Gabbay, 2013, 251). Dönemin önemli tanıkları arasında yer alan Kundakçı bu süreçte Roman tütün işçilerinin oynadığı rolü şu sözlerle ifade eder: "Beşiktaş, Ortaköy, Kasımpaşa bölgelerinde TİP'e çok faydalı olmuşlardır. Kahvehanede otururken bile epey faydalı yönlendirmeleri olmuştur" (Kundakçı, 2005, 135).

Bu şartlar altında Hacıhüsrev Mahallesi ve Roman tütün işçilerinin toplumsal algılanma biçimi ile ilgili olarak karşıt hafızalar arasındaki

rekabet doğal olarak her zaman olduğundan daha fazla kızışacaktır. Bir yanda Roman tütün işçilerini siyasal varoluşun özneleri arasında tahayyül eden bir hafıza tohumlanırken diğer tarafta geç-peripatetik grupları siyasal varoluştan soyutlanmış homo sacerler olarak kodlayan karşıt hafıza ayakta kalmaya, kendisine dönük bir meydan okuma olarak tahayyül ettiği bu gelişmeyi normalleştirmeye çalışmaktadır. Bu hafızanın hangi etki mekanizmaları içerisinde harekete geçtiğinin, nasıl bir toplantılar dizisinde hangi öznelerin hangi stratejilere taraf olup karşıtlaştıklarının bilgisi bu satırların yazarına açık değildir. Öte yandan 1960-1970 döneminde, kitle iletişim araçlarında yayınlanan Hacıhüsrev ve suç temalı haberlerle yönetici elitlerin Hacıhüsrev Mahallesi ve Roman tütün işçilerine ilişkin genel *Çingene* imajından beslenen hafızaları arasında doğrudan bir bağlantı bulunduğunu düşünmek için yeterince sebep bulunmaktadır. Zira işin doğası gereği suç haberlerinde söylem ve tema büyük ölçüde güvenlik bürokrasisi tarafından sunulan ham malzeme üzerinden şekillenmektedir. Bu haberlerin yayınlanma sıklığı ve söylemin kuruluşunda belirleyici olan gazetecinin tercihlerinden çok güvenlik bürokrasinin kararlarıdır.

Karşıt hafızanın harekete geçişini ortaya koyan tek olgu suç anlatısının görünür olduğu haberlerin nicel artışı değildir. Aynı zamanda haberlerde kullanılan söylem de belirgin bir biçimde değişmiştir. Bir Hacıhüsrev Mahallesi sakininin fail olarak yer aldığı ilk suç haberi 1955 yılında Milliyet gazetesinde yayınlanmıştır. Habere göre "Sami ..." adında Hacıhüsrevli bir çocuk Moda'daki plajdan birisinin elbiselerini çalarken suçüstü yakalanmıştır (Milliyet Gazetesi, 10 Temmuz 1955). Haberde suçun sorumluluğunu faille sınırlayan bir dil kullanılmakta, kolektif sorumluluk iması yapılmamakta, failin yaşadığı bölge belirtilse de yaşam alanı bir bütün olarak suç mekânı olarak tahayyül edilmemektedir. Benzeri bir diğer haber ise 1959 yılında yine Milliyet gazetesinde yayınlanacaktır. "Hacıhüsrev Mahallesinde oturan ve yankesicilikten muhtelif sabıkaları bulunan kadınlar" yakalanmış ve adliyeye getirilmişlerdir (Milliyet Gazetesi, 18 Mayıs 1959). Metinde faillerin Hacıhüsrev Mahallesi'nde yaşadıkları belirtilse de suç olarak kabul edilen fiille mahalle arasında doğrudan bir ilişkinin kurulmadığı görülmektedir. Haberden konusu suç teşkil eden fiillerin faillerinin bu mekân parçasında yaşadıkları, hatta söz konusu mekân parçasında belli bir nüfus yoğunluğuna sahip oldukları sonucu çıkarılabilir; buna karşılık mahallenin bir bütün olarak tek yanlı bir biçimde suçla tanımlanmış bir istisna alanı olduğu düşünülemez.

1962 yılından itibaren Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde yayınlanan Hacı Hüsrev ve Hacıhüsrev ifadelerini içeren haberlerde daha öncekilerden tamamen farklı bir söylemin geliştirildiği görülmektedir. 1962 yılının haziran ayında TİP'in Beyoğlu ilçe merkezinin Kasımpaşa'da açılmasından kısa bir süre sonra oldukça dramatik bir anlatıma sahip olan ve suç anlatısının izlerinin görüldüğü ilk haber 24 Ağustos 1962 tarihinde Milliyet gazetesinde yayınlanacaktır. Haberde konusu suç teşkil eden fiili icra eden on iki yaşındaki bir çocuğun fiziksel görünümü üzerinden doğrudan doğruya mekâna gönderme yapılır: "*At kuyruğu saçları, küpeleri, süet ceketi ve bilhassa esmerliğiyle Kasımpaşa'nın Hacıhüsrev mahallesinde doğup büyüdüğünü haykırıyordu*". Çocuğun davası devam etmekle birlikte emniyet müdürlüğü ailesinden alınmasını talep etmektedir. Haber metninin yazarı da kararın bu yönde olmasını umut etmektedir: "*Hacıhüsrev'de çamura saplanmış bir elmas, Devlet eliyle cemiyete kazandırılacak, benliğine kavuşturulacaktır*" (Milliyet Gazetesi, 24 Ağustos 1962).

Tablo 6. Diğer kategorisinin açılımı

Çok geçmeden suç anlatısının oturmasıyla birlikte yankesicilik temalı haberlerde Hacıhüsrev adı özellikle vurgulanırken “Kasımpaşa Hacıhüsrev Mahallesi’nin ünlü sabıkalı yankesici kadını” (Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ekim 1962), “Hacıhüsrev mahallesi’nin küçük yankesici kızlarından” (Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ekim 1962), “Hacı Hüsrev Mahallesi’nin ünlü sabıkalı yankesici kadınlarından” (Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ekim 1962) gibi ifadelerle mekân ile fiil arasındaki ilişki belirgin bir biçimde güçlendirilmeye başlanacaktır. Kimi örneklerde “Şehirde genelde Kasımpaşa Hacıhüsrev ile Sultan Mahallesi’nde yerleşen yankesiciler” (Milliyet Gazetesi, 23 Aralık 1963) gibi söylemlerle konusu suç kabul edilen fiille mekân arasında bir biriciklik ilişkisi kurulmaktadır. “New York’un Dış Mahallesi Harlem Gibi” (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1964) kimi ifadelerde ise söz konusu mekân parçasını kuşatmaya başlayan damga, benzeri çağrışımlar uyandıran farklı mekânsallıklarla kurulan ilişkiler üzerinden yansıtılmaktadır. Nihayet “Kanunsuz Yaşayanların Mekânı” (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 1964) gibi başlıklar giderek suçu mahalle yaşamının asli unsuru olarak yansıtmanın bir adım ötesine geçmektedir. Artık suç mahallenin tanımlayıcı ögesi olmaktan çıkmış, dışarıda başka hiçbir şey bırakmayan ve tüm diğer gündelik pratikleri görünmez yapan bir tekillik olarak Hacıhüsrev’i toplumsal bir karadeliğe dönüştürmüştür.

Hacıhüsrev Mahallesi ile ilgili Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde yayınlanan diğer kategorisi altında sınıflandırılmış haberlerin yayınlanma frekanslarına bakıldığında ilgili dönemde söz konusu toplumsal karadeliğten dışarıya suç anlatısından başka hiçbir şeyin çıkmadığı çok net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Tablo 6’te görüldüğü üzere 1960’lara kadar diğer başlığı altında sınıflandırılmış haberlerin büyük bölümü sağlık / kaza / yangın / kayıp / intihar / kavga / aile dramı temalı haberlerdir.

Hem bu dönemde hem de sonrasında düz bir seyir izleyen siyaset / imar / belediye haberleri bir diğer önemli grubu oluşturmaktadır. Benzeri bir şekilde 1950'lerden 2000'lere kadar spesifik olarak hırsızlık ve narkotik temalı olanlar haricindeki genel suç haberlerinin yatay bir seyirde de olsa görünürlüğünün sürdüğü görülmektedir. Tabloda en dikkat çekici nokta hırsızlık haberlerinde belirgin bir artışın olduğu 1960'ların başında sağlık / kaza / yangın / kayıp / intihar / kavga / aile dramı temalı haberlerin sayısında meydana gelen büyük düşüştür. Örnekleme gerekirse sağlık başlığı altında sınıflandırılan son haber 25 Aralık 1960 tarihli "Komadaki Hasta İfade Vermeden Öldü" başlıklı haberdır (Milliyet Gazetesi, 25 Aralık 1960). Kitle iletişim araçlarında suç temelli popüler söylemin inşası ile söz konusu mekân parçasında yaşayanların toplumun geneli ile ortak biçimde deneyimledikleri gündelik gerçekliklere ilişkin haberler ortadan kaybolacaktır.

SONUÇ YERİNE

1967 yılının Kasım ayına ait AKİS dergisinin başyazısında TİP ve Behice Boran üzerinden güçlü bir anti-komünist retoriğe yer verilmektedir. Aynı sayıda yer alan bir diğer yazı ise Hacıhüsrev'i konu almaktadır. Birkaç kadının bir polis memurunun önünde durdukları resmin altında "Yankesici Kadınlar Toplu Halde-Bunlar da sömürülen sınıf" notu düşülmüştür. Haber dolandırıcılık masası şefi Z.A.'nın aktarımları üzerinden kurgulanmıştır. Yazıya göre "Hacıhüsrev Mahallesi'nde oturanlardan 20 bin kişi 3 milyon İstanbullunun cebinden geçmektedir. Bu 20 bin kişinin arasında 1750 erkek 338 kadın ve 78 çocuk İstanbulluların ceplerini karıştırmakla görevlidir. Diğerleri ise ya hazır yemekte ya da kapkaç ve kaldırımcılıkla geçinip" gitmektedir (Akis Gazetesi, 13 Kasım 1967).

1968 yılının temmuz ayında 6. Filo'yu protesto eden gençlerin arasında bulunan Günay İ. vücuduna Amerikan karşıtı yazılar yazarak öğrenci gençlerin protestosuna dahil olur. Nezarete alınan genç "polis tarafından bildirildiğine göre Hacıhüsrevli bir yankesicidir" (Milliyet, 2 Ağustos 1968). Öte yandan bir diğer anlatıya göre Günay İ. bir radyocuda işçi olarak çalışmaktadır, FKF ve TİP üyesidir. Gözaltına alınmasından kısa bir süre sonra salıverilir (Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ağustos 1968). Onun kişisel öyküsünün detayları, siyasal katılım düzeyi erken sol gelenekle temas etmiş sınırlı sayıda insan için bir anlam ifade etse de yönetici elitler ve geniş halk kesimlerinin *Çingene* imajından beslenen karşıt hafıza için son derece önemsizdir. İşbora Hacıhüsrevlidir, artık inşa edilmiş olan popüler söyleme referansla bu ifade doğrudan doğruya suça gönderme yapar, gerisi teferruattır.

Suç damgası geç-peripatetik gruplar ve onların yaşam alanları için son derece sıradandır. Güvenceli bir iş ve düzenli gelir imkanından yoksun geç-peripatetik topluluklar hayatlarının pek çok döneminde ister istemez konusu suç teşkil eden fiilleri icra eden organize insan toplulukları ile temas eder, belli bir dönemde suç teşkil eden fiillerin faili olarak damgalanırlar. *Çingene* imajının negatif klişelerini söz konusu mekân parçalarına kodlayan damga buralarda yaşayan bireyleri siyasal varoluştan yoksun çıplak hayatlar, Homo Sacerler haline getirir.

Hacıhüsrev'e 1923-24 Yunan Mübadelesi ile yerleşen Roman tütün işçileri ise başlangıçta bu açıdan daha şanslı olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli tütün üretim birimleri arasında yer alan Selanik bölgesinden gelen bu insanlar geleneksel mesleklerinin kaybının

ardından büyük ölçüde işçileşmiş, tütün sektörünün kalifiye emek gücüne dahil olmuşlardır. Aynı şekilde dönemin işçi hareketleri ve siyasal organizasyonlarına müdahil olmuş, bu alanda yoğun bir deneyim kazanmışlar, mübadele ile birlikte söz konusu birikimi de yanlarında getirmişlerdir. Bu şekilde ana akım toplumsal süreçlere müdahil olmaları onları diğer geç-peripatetik toplulukların aksine homo sacer analojisinin gönderme yaptığından daha farklı bir toplumsal varoluş noktasında konumlandırır.

Roman tütün işçisi imgesi onların birlikte mücadele edip hapis yattıkları sol aydınlar ve aynı eğilime sahip gençler için oldukça saygın çağrışımlar yapmaktadır. Öte yandan yönetici elitler ve geniş halk kesimlerinin paylaştığı Çingene imajına yüklenmiş olumsuz çağrışımlardan ve dönemin genel anti-komünist ruh halinden beslenen karşıt hafıza onların peşini bırakmaz. Roman tütün işçilerinin toplumsal düzeyde algılanma biçimleri söz konusu karşıt hafızalar tarafından çelişkili bir biçimde kurulur. Özellikle 1961 yılında TİP'in kurulması ve Roman tütün işçilerinin partiye gösterdikleri yoğun ilgi hafızalar arasındaki çelişkiyi daha da derinleştirecek ve bu ikisini artık daha fazla ertelenemeyecek olan nihai bir savaşa sürükleyecektir. Özellikle TİP'in Beyoğlu ilçe merkezini kurduğu Kasımpaşa'da, Hacıhüsrev ve diğer tütüncü mahallelerinden gelenlerin ortaya koydukları 1965 ve 1969 seçimlerinde sandıklara yansıyan siyasal performans bu noktada tetikleyici bir etki yapmış olmalıdır.

1960-1970 döneminde kitle iletişim araçlarında görülen yankesici mahallesi olarak Hacıhüsrev temalı haberler büyük ölçüde karşıt hafızanın argümanları ve düşünme biçimi üzerinden üretilmişlerdir. Bu haberlerde Hacıhüsrev evreninde yaşayan ve Çingene imajının klişeleriyle uyumlu bir biçimde işlenebilecek toplumsal pratikler içinde olduğu varsayılan geç-peripatetik gruplar hakkında tek yanlı bir haber bombardımanı gerçekleştirilirken, Roman tütün işçileri ve onların özgün toplumsal varlıkları büsbütün görünmez kılınmıştır.

Söz konusu dönemde kitle iletişim araçlarında son derece yaygın bir biçimde kendisine yer bulan suç temalı Hacıhüsrev haberlerinin baş kahramanları ağırlıklı olarak 1950 sonrası dönemde Bursa ve civar bölgelerden gelerek semte yerleşen geç-peripatetik topluluklara mensup bireylerdir. Bu kişiler geç-peripatetik topluluklara dönüşme sürecinde Roman tütün işçilerinden farklı olarak sistematik bir biçimde ücretli istihdamı deneyimleme şansından yoksun kalmışlardır. Büyükşehirlerde geleneksel mesleklerini sürdürme girişimleri her başarısızlığa uğradığında mutlak bir yoksunlukla karşı karşıya kalmakta, ana akım çalışma süreçlerine müdahil olma çabaları ise Çingene imajına yüklenmiş negatif çağrışımlar nedeniyle engellenmektedir. Çok geçmeden kendilerini konusu suç teşkil eden fiillerin organize icrası sürecinin içinde bulmakta, bu faaliyetlerin sürekli ve yaygın bir biçimde hayata geçirilmesini mümkün kılan bir bilgi sermayesini inşa etmekte ve yeni kuşaklara devretmeye başlamaktadırlar. Suç haberlerinde söz konusu nesnel arka plana hiç yerilmeksizin tek boyutlu suç özneleri olarak sunulan bu gruplar ve bu gruplara mensup bireylerin medya görünürlüğü arttıkça bir yandan emniyet talimatnamelerine yansıyan olağan şüpheli olarak Çingene tasavvurunun kamuoyu nezdindeki meşruluğu artmakta, diğer taraftan bu kişilerin yaşam alanı olarak sunulan Hacıhüsrev mahallesi yarılması son derece güç bir suç damgası ile kuşatılmaktadır.

Kitle iletişim araçlarında işlenen suç anlatısı, Bursa ve civar bölgelerden geç-peripatetik toplumlara mensup bireylerin kriminal yaşantıları

deneyimleme süreçlerinin tek boyutlu bir biçimde sunulması ile Hacıhüsrev’de mekânsal damgalamanın kökleşmesine hayati bir katkı sunmuş ve bu süreçte mahallenin etrafına görünmez duvarlar inşa edilmiştir. Bu duvarların arkasında kalan herkes gibi Roman tütün işçilerinin çocukları ve torunları da çıplak hayatlar haline gelmişler, homo sacer analogisinin gönderme yaptığı toplumsal varoluşu başta sol siyasal etkinlikler ve ücretli istihdam olmak üzere muhtelif ana akım toplumsal süreçlere katılımlarıyla zorlayan Roman tütün işçileri aynı yaşam alanını paylaştıkları diğer geç-peripatetik gruplarla birlikte yeniden tarihsel istisna alanına sıkıştırılmışlardır.

KAYNAKÇA

- (1926) TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 25, 30 Mayıs.
- (1934) İskân Kanunu Muvakkat Encümen Mazbatası, TBMM Zabıt Ceridesi, 7 Haziran.
- (1945) *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 20, 20 Aralık.
- (1951) *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt 4, 10 Ocak.
- AGAMBEN, G. (2001) *Kutsal İnsan*, Ayrıntı, İstanbul
- AKGÜL, H. (2004) *Şoför İdris: Anılar*, Yar Yayınları, İstanbul.
- Akis (13.11.1967) *İstanbul’un Cep Fareleri*, 13.
- AKMAN, H. (2006) *Gönül Dağında Bir Garip*, Türkiye İş Bankası, İstanbul.
- AKSU, M. (2010) *Türkiye’de Çingene Olmak*, Anekdor, İstanbul.
- ALTHEIDEN, D. L. (1987) Ethnographic Content Analysis, *Qualitative Sociology* 10 (1) 65-77.
- Anonim. (2000) *1951 TKP Tevkifatı*, BDS, İstanbul.
- Anonim. (2008) Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Çingenerinin Karşılaştığı Hak İhlalleri, *Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, der. E. Uzpeder, S. Danova, S. Özçelik, S. Gökçen, Mart Matbaacılık, İstanbul, 53-108.
- Anonim. (2013) Sosyalist Enternasyonal Başkanlık Kuruluna Sunulan Rapor: Avrupa Türkiye’inde Sosyalist Hareket 1910, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalist Hareketler*, der. G. Haupt, P. Dumont, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 65-72.
- Arpacı, M. (2015). *Modernleşen Türkiye’de Beden ve Nüfus Politikaları: Hıfzısıhha, Terbiye, Öjeni*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- BABALIK, N. (2005) *Türkiye Komünist Partisi’nin Sönümlenmesi*, İmge, İstanbul.
- BELLİ, M. (2005) *Hapishaneden Çizgiler*, Lemay, İstanbul.
- BERLAND, J. (1986) Peripatetic Communities: An Introduction, *Nomadic Peoples* (21 / 22) 1-6.
- BERLAND, J., RAO, A. (2004) Unveiling the Stranger: A New Look at Peripatetic Peoples, *Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa, and Asia*, der. J. Berland, A. Rao, Praeger, London, 1-30.

- BRAZZABENI, M., CUNHA, M. I., FOTTA, M. (2015) Introduction Gypsy Economy, , *Gypsy Economy Romani Livelihoods and Notions of Worth in the 21st Century*, eds. M. Brazzabeni, M. I. Cunha, M. Fotta, Berghan Books, New York, 1-31.
- CAMES, R. (2013) Government by Exclusion: The Roma Camp, Citizenship, and the State, *Sociology* (29) 1-31.
- CHAMPAGNE, P. (2015) Medyanın Bakışı, *Dünyanın Sefaleti*, eds. Bourdieu, P. Heretik, İstanbul, 101-22.
- COSIMO, Z. (2007) Myth, Identity and Belonging: The Rishi of Bengal / Bangladesh, *Religion* (37) 257-81.
- Cumhuriyet (2.8.1968) *Türk Solunun Sorumlu Müdürü Tevkif Edildi*, 7.
- Cumhuriyet (03/10/1962) *Küçük Yankesicinin Annesi ile Babası Birbirine Girdiler*, 5.
- Cumhuriyet (5.5.1932) *Dört Gözlü ve Dört Elli Çocuk*, 2.
- Cumhuriyet (05/10/1962) *Yankesici Küçük Bir Kız Daha Dün Tevkif Edildi*, 1.
- Cumhuriyet (6/08/1951) *Bir Yankesici Yakalandı*, 2.
- Cumhuriyet (09/01/1955) *Yankesici Kadın*, 7.
- Cumhuriyet (10.12.1953) *İstanbul İlkokullarına Yeni Tayinler*, 2.
- Cumhuriyet (14/12/1953) *Bankada 80 Bin Lirası Olan Dilenci*, 6.
- Cumhuriyet (16/05/1930) *Bir Yankesici Kadın Yaralandı*, 4.
- Cumhuriyet (18/08/1949) *Yankesici Kadınlar*, 4.
- Cumhuriyet (19/07/1930) *24 Saatteki Sirkatler*, 4.
- Cumhuriyet (19/08/1930) *Rakı Parasını Vermeyen Mehmet Kahveciyi Öldürdü*, 4.
- Cumhuriyet (20/10/1962) *Ceza Ehliyeti Bulunmayan Kız Yankesici Serbest Bırakıldı*, 1.
- Cumhuriyet (21/08/1930) *Kılıç Ali B. Sizi Çağırıyor Diye*, 4.
- Cumhuriyet (22.10.1930) *Bir Çocuk Yanarak Öldü*, 4.
- Cumhuriyet (23/03/1964) *Kanunsuz Yaşayanların Mekânı Hacıhüsrev Mahallesi Basıldı*, 1.
- Cumhuriyet (29/12/1930) *Yankesici Süleyman Yakalandı*, 4.
- ÇALÇİVİK, A. (2011) Ölümüne Yaşatmak: Güvenlik Sorunu Olarak Yaşam, *Toplum ve Bilim* (122) 19-36.
- DANKA, A. (2008) Türkiye’de Roman Hakları ve Hukuki Çerçeve, Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi, der. E. Uzpeder, S. Danova, S. Özçelik, S. Gökçen, Mart Matbaacılık, İstanbul, 29-52.
- DEMİREL, Z., SANCAK, J., ERSAN, M. Ö. (2010) Vedat Türkali ile Söyleşi, *Ekin Sanat Dergisi*, Temmuz, [http://mehmetozgurersan.com/?p=646] Erişim Tarihi (27 Mart 2018).
- DEMİRKAYA, Y. (2011) *Sayılarla İstanbul 2010*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.

- DİE (1970) *12 Ekim 1969 Milletvekili Seçim Sonuçları*, Yayın No: 610, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- FOUCAULT, M. (2004) *Biyopolitikanın Doğuşu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- FOUCAULT, M. (2015) *Cinselliğin Tarihi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GABAY, M. (2013) *Cumhuriyetle Birlikte Büyüdüm*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul.
- Geyique-(15.022000 03:42). Hacıhüsrev. [<https://eksisozluk.com/hacihusrev-53511?p=1>]. Erişim Tarihi, 28/04/2016.
- GINIO, E. (2004) Neither Muslim nor Zımmis: The Gypsies (Roma) in the Ottoman State. *Romani Studies* 14(2) 117-44.
- GÜRBOĞA, N. (2016) Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Devletin Mübadil Romanlara İlişkin Söylem ve Politikaları, *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 109-40.
- GÜVENÇ, S., YARDIMCI, S. (2011) Farklı Bir Foucault Okuması İçin Öneriler, *Toplum ve Bilim* 122 9-18.
- JABBUR, J. S. (1995) *The Bedouins and The Desert Aspects of Nomadic Life in the Arab East*, State University of New York Press, New York.
- ILLUZZI, J. (2010) Negotiating the 'state of exception': Gypsies' encounter with the judiciary in Germany and Italy, 1860-1914, *Social History* (35:4) 418-438.
- İLERİ, R. N. (2003) *Kırklı Yıllar-4: 1947 TKP Davası*, Tüstav, İstanbul.
- İstanbul Belediyesi (1936) *İstanbul Şehri İstatistik Yıllık 1932-1933*, Cilt 3, İstanbul Belediye Basımevi, İstanbul.
- İstanbul Belediyesi (1944) *İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı 1939-1943*, İstanbul Belediye Basımevi, İstanbul.
- İstanbul Belediyesi (1949) *İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı 1944-1948*, Cilt 7, İstanbul Belediye Basımevi, İstanbul.
- KAYGILI, O. C. (1931) Beyoğlunun İç Açıkan Bülbülderesi, *Yeni Gün*, (12 Nisan), 9.
- KAYGILI, O. C. (2003) *Köşe Bucak İstanbul*, Selis, İstanbul.
- KIVILCIMLI, H. (2013) *Günlük Anılar*, Köxüs, İstanbul.
- KOLUKIRIK, S. (2005) Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 8(2) 52-71.
- KOSOVA, Z. (1996) *Ben İşçiyim*, İletişim, İstanbul.
- KOSOVA, Z. (2011) *Ben İşçiyim*, Tüstav, İstanbul.
- KUNDAKÇI, S. Ş. (2005) *Bir Ömür Bir Sohbet*, Tüstav, İstanbul.
- LEMKE, T. (2011) *Bio-Politics An Advanced Introduction*, New York University Press, New York.
- Machapichu-(05.11.2007 15:32). Hacıhüsrev. [<https://eksisozluk.com/hacihusrev-53511?p=2>]. Erişim Tarihi, 28/04/2016.
- MARINARO, I. C. (2009). Between Surveillance and Exile: Biopolitics and the Roma in Italy, *Bulletin of Italian Politics* 1(2) 265-87.

- MAYRING, P. (2004) *Qualitative Content Analysis. A Companion to Qualitative Research*, der. U. Flick, E. Kardoff, I, Steinke, SAGE Publications, Delhi, 266-69.
- Milliyet (2.8.1968) *Türk Solunun Yazı Müdürü Tutuklandı*, 1.
- Milliyet (10/07/1955) *Kısa Haberler*, 2.
- Milliyet (17/01/1989) *Hacıhüsrevlide Falaka İzleri*, 3.
- Milliyet (18/05/1959) *Yankesicilik Yapan Altı Kadın Adliyeye Verildi*, 2.
- Milliyet (19/12/1987) *Emniyette Olay*, 12.
- Milliyet (20/04/1982) *Hacıhüsrev'de Eviya Otursa Şeytan Olur*, 7.
- Milliyet (23/12/1963) *Yankesiciler Filme Alınıyor*, 3.
- Milliyet (24/08/1962) *Hırsızlığı Ne Anam Ne Babam Öğretti*, 3.
- Milliyet (25.12.1960) *Komadaki Hasta İfade Veremedi Öldü*, 2.
- Milliyet (30.6.1962) *İşçi Partisinin Dün İki Merkezi Açıldı*, 2.
- NACAR, C. (2010) *Tobacco Workers in the Late Ottoman Empire: Fragmentation, Conflict and Collective Struggle*, Graduate School of Binghamton University, State University of New York, Newyork.
- ÖZTUKSAVUL, A. ile Kişisel Görüşme, 27.11.2013.
- RAO, A. (1987) *The Concept of Peripatetics: An Introduction. The Other Nomads*, der. A. Rao, Böhlau, Köln; 1-34.
- RAO, A. (2004) *Strangers and Liminal Beings: Some Thoughts on Peripatetics, Insiders, and Outsiders in Southwest Asia*, Berland, J. C., *Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa, and Asia*, der. A. Rao, Praeger, London; 269-99.
- RIFFE, D., LACY, S., FICO, F. G. (2005) *Analyzing Media Messages Using Quantitative Content Analysis in Research*, Lawrence Erlbaum Associates, London.
- SARGIN, N. (2001) *TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar Belgeler*, Berdan Matbaası, Ankara.
- SAYILGAN, A. (1969) *Komuna*, Sıralar Matbaası, İstanbul.
- SIGONA, N (2005). "The Gypsy Problem". *The Roma in Italy: Stereotyping, Labelling and "Nomad Camps"*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(4), 741-56.
- SOLIMENE, M. (2015) 'I Go for Iron' Xoraxane Roma Collecting Scrap Metal in Rome, , *Gypsy Economy Romani Livelihoods and Notions of Worth in the 21st Century*, der. M. Brazzabeni, M. I. Cunha, M. Fotta, Berghan Books, New York; 107-26.
- SUDA, O. (2004) *Bir Ömrün Kıyılarında*, Alkım Kitabevi, İstanbul.
- ŞERİFGİL, E. (1981) XVI. Yüzyılda Rumeli Eyaletindeki Çingeneler, *Türk Dünyası Araştırmaları* (15) 117-44.
- TBMM Tutanak Dergisi, 20.12.1945, Cilt 20, 253.
- TBMM Tutanak Dergisi, 10.1.1951, Cilt 4, 140.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 30.5.1926, Cilt 25, 25.

- Tekelwarriors-(30.08.2012-17:32). Hacıhüsrev. [<https://eksisozluk.com/hacihusrev--53511?p=3>]. Erişim Tarihi, 28/04/2016.
- TÜRKALİ, V. (2004) *Güven*, Everest, İstanbul.
- WACQUANT, L. (2008) *Urban Outcasts*, Polity, Cambridge.
- WALLENSTEIN, S. W. (2013) Introduction: Foucault, Biopolitics, and Governmentality, Foucault, Biopolitics, and Governmentality. *Foucault, Biopolitics, and Governmentality*, Södertörn: Södertörn University, der. J. Nilsson, S. O. Wallenstein, Library; 7-34.
- Vatan (10/07/2007) *Gacılar Çetesi*, 3.
- Vurucu tim-(15.02.2007-02:57). Hacıhüsrev. [<https://eksisozluk.com/hacihusrev--53511>]. Erişim Tarihi, 28/04/2016.
- YILGÜR, E. (2012) *Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke Mahalle Yoksulluğundan Orta Sınıf Yerleşimine*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YILGÜR, E. (2014) *Geç-Peripatetik Roman Tütün İşçilerinde Ücretli İstihdam ve Politizasyon Süreçleri*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- YILGÜR, E. (2016) *Roman Tütün İşçileri*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

KISALTMALAR

TKP: Türkiye Komünist Partisi

Received: 14.09.2016; Final Text: 08.09.2017

Keywords: Bio politics; Hacıhüsrev;
territorial stigmatization; Homo Sacer.

TERRITORIAL STIGMATIZATION AS A PROCESS OF BIO POLITICS: THE CASE OF HACIHUSREV

This paper discusses the stigmatization of Hacıhüsrev Neighborhood as a criminal area utilizing concepts borrowed from Agamben's understanding of bio-politics and the territorial stigmatization of Wacquant. The stigmatization of Hacıhüsrev Neighborhood, where peripatetic Roma groups as *homo sacers* reduced to 'bare life' had settled, occurred by means of the popular narrative produced by the mass media of the era. The manipulative representation of the social transformation occurring in the neighborhood turned it into a place where the exception became the rule. There are two different late-peripatetic groups in Hacıhüsrev Neighborhood. Roma tobacco workers, who came to the neighborhood during the Turk-Greek Population Exchange of 1923-24, had had an intense experience of waged occupation due to massive labor demand in the geography from which they came, late Ottoman Macedonia. Roma tobacco workers thus became a part of a mainstream social process, participating in waged occupations and in the leftist politics of the era and so pushed the limits of the area in which the peripatetics had been placed historically by means of legal pretexts and social relations. The other late-peripatetics, who came to the neighborhood mainly after 1950 from Bursa and its surroundings, had almost no opportunity for waged occupations. Excluded from the mainstream social relations, they were forced to be a part of criminal activities. Popular crime narratives in the media in the 1960s increased the visibility of the late-peripatetics from Bursa and rendered the Roma tobacco workers invisible. Thus, Hacıhüsrev Neighborhood

was perceived as the natural habitat of criminal suspects. The stigma that surrounded the neighborhood in this process imprisoned the Roma tobacco workers in the very area where they had partly escaped before and their historical distinctiveness as a productive force became less certain. This paper aims to reveal the mechanisms of the stigmatization process through content analysis of the related news published between 1930-2009 in *Milliyet* and *Cumhuriyet* newspapers, the review of relevant literature, and the data collected during field research.

BİR BİYOPOLİTİK SÜREÇ OLARAK MEKANSAL DAMGALAMA: HACİHÜSREV ÖRNEĞİ

Bu metinde Agamben'in biyopolitika ve Wacquant'ın mekânsal damgalama yaklaşımlarının sunduğu analiz araçlarının yardımıyla Hacıhüsrev Mahallesi'nin kriminal bir bölge olarak kodlanması süreci tartışma konusu yapılmaktadır. Çıplak hayat konumuna indirgenmiş homo sacerler olarak peripatetik Roman gruplarına mensup bireylerin yerleştiği Hacıhüsrev mahallesinin, dönemin kitle iletişim araçlarında üretilen popüler suç anlatısının da yardımıyla damgalanarak istisna halinin süreklileştiği bir mekân parçası haline gelmesi makalenin temel meselesidir. Hacıhüsrev Mahallesi iki ayrı geç-peripatetik topluluğa ev sahipliği yapmaktadır. 1923-24 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile mahalleye gelen Roman tütün işçileri geleneksel mesleklerinin yitimi sonrası geldikleri coğrafyada kitlesel bir hal alan tütün üretiminin etkisiyle yoğun bir ücretli çalışma deneyimi yaşamışlardır. Ücretli çalışma ve dönemin sol siyasal pratiklerine etkin katılmaları ile ana akım toplumsal süreçlere müdahil olan Roman tütün işçileri peripatetik grupların tarihsel olarak gerek hukuksal metinler gerekse toplumsal ilişkiler düzlemi üzerinden yerleştirildikleri istisna alanını zorlamaktadırlar. Ağırlıklı olarak 1950 sonrası Bursa ve civar bölgelerden mahalleye gelen diğer geç-peripatetik topluluklar ise ücretli çalışma deneyiminden yoksun oldukları gibi çoğunlukla ana akım toplumsal ilişkilerin dışına itilerek, kendilerini kriminal yaşantılara sürükleyen bir süreci deneyimlemektedirler. 1960'larda Bursalı geç-peripatetik grupların kriminal imajlar üzerinden medya görünürlüğü artarken inşa edilen popüler suç anlatısı Roman tütün işçilerini görünmez kılacak, Hacıhüsrev Mahallesi zihinlerde olağan şüphelilerin yaşam alanına dönüşecektir. Bu süreçte mahalleyi kuşatan damga Roman tütün işçilerini sınırlarını zorladıkları istisna alanına hapsedecek, onları diğer geç-peripatetik gruplardan ayıran tarihsel özgünlükleri belirsizleşmeye başlayacaktır. Bu metinde 1930-2009 yılları arasında *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde yayınlanmış ilgili haberlerin içerik analizi, çeşitli yazın kaynaklarının taranması ve saha çalışmalarında elde edilmiş veriler üzerinden söz konusu sürecin hangi mekanizmalarla ilerlediğinin ortaya konulmasına gayret gösterilmektedir.

EGEMEN YILGÜR; B.PA, M.Sc, PHD

Received his bachelor's degree in public administration from Istanbul University (2000-2005). Received his master's degree in sociology from Mimar Sinan Fine Arts University Institute of Social Sciences. Earned his PhD. degree in sociology from Mimar Sinan Fine Arts University Institute of Social Sciences. Major research interests include urban poverty, peripatetic and late-peripatetic societies and pre-capitalist social fabrics in capitalist societies. tegemen1523@yahoo.com